

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

Պոլեմարմեք բոլոր յեկեմների, միացեմք!

== Ն. Կ. ԿՐՈՒՊՍԿԱՅԱ ==

ԻՆՔՆԱԿՐԹՈՒԹՅԱՆ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒՄԸ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՐԹՈՒՄ ԳՐԱԳԱՆԱԿԱՆ

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹՅՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՅԵՐԻՏ ՄԻՈՒԹՅԱՆ
ՅԵՐԵՎԱՆԻ ԿՈՄԻՏԵՅԻ

1923

Ն Ա Խ Ա Բ Ա Ն

1. Հոկտեմբերյան հեղափոխութիւնը աշխատավորութեան—բանվորների և գյուղացիների առաջ բացեց ամենալայն հնարավորութիւն իրենց կյանքը նոր հիմունքներով տնօրինելու համար: Բանվորները իրենց տեր զգացին հաստատութիւններում, իրականացավ գյուղացիութեան նպատակը,—նա հող ստացավ: Այդ բոլորը նրանց մեջ ստեղծեցին ձգտումն զեպի գործունեութիւն և չտեսնված յեռանդ արթնացրին նրանց մեջ:

Սակայն, և գյուղացին և բանվորը շատ շուտ զգացին թե ինչպես և կապում նրանց ձեռները և վրաները նրանցում բացակայող ամենատարրական գիտակցութիւնը: Պատերազմը խլաց գյուղին իր հին սովորութիւններէից, կապանքներից, բարձրացրեց գյուղացիութեան կշիռը՝ մարդկային կյանքի համար: Նա գիտակցեց, թե ինչպես են գիտութեան նվաճումները, իմացավ թե ինչպես գիտութեան միջոցով կարելի յեւթանել ամբողջ հողը, հսկայական ուժ և հարստութիւն կորզել նրա խորքից: Բանվորը առաջ ել գիտեր այդ:

Հեղափոխութիւնը աշխատավորութեանը տեր դարձրեց կյանքն, արթնացրեց նրանում ձգտումն՝ ոգտագործել գիտութիւնը իր նպատակների համար: Այդ ձգտումը սրեց գյուղացու և բանվորի գիտակցութիւնը զեպի իր ցացրութիւնը, պահանջ արթնացրեց գիտութիւն ձեռք բերելու համար:

Անգամ Խորհրդային իշխանութեան վոչ համակիր մարդիկ մատնանշում են աշխատավորական մասսաների խիստ ձգտումն զեպի կրթութիւնը, վորպիսին արտահայտվում և գլխավորապես բանվորական և գյուղացիական յերիտասարդութեան միջև:

Նույնպեսի բռնն փափակով, ինչպիսով, վոր յերիտասարդութիւնը հրացանը ձեռքին յեւնում եր փողոց և գնում գիրքերը մեռնելու համար,—նա ներկայութեան կռվում և զրքի համար: «Յես յերբեք չեմ տեսել,—պատմում և Լև Նիկոլայիչ Տոլստոյի դուստր Ալեքսանդրա Լվովնան,—վոր գյուղացիական յերիտասարդութիւնը աշխատեալ անսահման փափակով սովորեր, ինչպես սովորում և այժմ, նրանք յերեկոյից մինչև ուշ գիշեր նստած են զրքերի մօտ»:

Ինչպես և կարդում այն յերիտասարդութիւնը, վորին հա-

Տ Ր Ե Ս Տ Ի Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն Տ Պ Ա Ր Ա Ն

11-1057162

Չողվել և մտնել վոեկ դպրոց, պատմում, որինակ «Նոր Ռուսաստան»-ի 1922 թվի առաջին համարում Յու. Ի. Ֆաուսելը «Յերիտասարդություն» հոգովածում նա պատմում է, թե ինչպիսի ձգտում ունի յերիտասարդությունը դեպի ուսումն, ինչպիսի արդեւքների յե հաղթահարում նա այդ միջոցին, թե ինչպե՞ս առնականորեն և կայուն կերպով նա տանում է սովը, մերկությունը և ֆիզիքական և այլ ծանր կացություն։ Պատմում է թե ինչպե՞ս և այդ յերիտասարդությունը ապրում կոմունաներում և վերջին պատառը բաժանում իրար մեջ։

«Ռուս ժողովրդի մեջ, սկսած հազիվ խոսել խմացողից մինչև ծերունիները, անասելի չափով տարածված է ուսել ցանկանալու անտոման ձգտումն,—մենք այդ խմացանք հեղափոխության չորս տարվա ընթացքում» գրում է Ֆաուսելը։ Վոչ Ալեքսանդրա Տոլստոյին և վոչ էլ Յու. Ֆաուսելին չի կարելի մեղադրել խորհրդային իշխանության կողմնապահության մեջ, այդ վկայությունը ավելի պահասակի յե նրանց բերանում։

Դեռ ավելին կարելի չի պատմել այն մասին, թե ինչպե՞ս են սովորում խորհրդային-կուսակցական դպրոցների կուրսանտներ կարմիր բանակայինները, բանվորուհիները և գեղջկուհիները։

2. Խորհրդային իշխանությունն ընդառաջ և գնում այդ ձգտման։

Այն ժամանակ, յերբ ցարիզմի որոք, այսպես ասած արտադրողական դաստիարակությունն ստորում եր իր թշվառ և կեռ լեզվով գոյությունը՝ Խորհրդային իշխանությունը հատուկ ուշադրություն և դարձնում արտադրողական կրթության գործին, չինայիլով գումարներ այդ նպատակի համար։

Անդրագիտության լեկվիդացիան ընթացավ արագ թափով, հիմնվեցին մոտավորապես 80.000 խրճիթ-ընթերցարաններ, 30 հազար գրադարան, խորհրդային-կուսակցական դպրոցների մի ամբողջ ցանց, ակումբներ և այլն։ Ամենալայն չափով ոգտագործվեց մամուլը, տարվել է նկարչական ազդեցիկ, առաջ են տարված մի շարք ազդեցիկ մտայնություններ, կազմակերպել են բոլոր տեսակի բնույթ ունեցող դասընթացներ։ Բազմաթիվների աշխատանքները գյուղացիության մեջ կրթություն տարածելու գործում՝ Խորհրդային իշխանության 5 ամյա գոյության ընթացքում բավականաչափ տարածվել են և վերջ հետևանքի հասցրված։

Կարմիր Բանակը նույնպես հզոր միջավայր և հանդիսանում կուլտուրայի համար։

Կարմիր Բանակի միջով անցել է ամբողջ տղամարդ յերիտասարդությունը, և այն յերկու տարին, վոր նա անց է կացնե-

լու նրանում՝ չի կորչում իզուր։ Ամենուրեք կազմակերպված են կարմիր բանակայինների դպրոցներ՝ դասազան պատրաստականության տեր կարմիր բանակայինների համար, —գրադարաններ, ակումբներ, (տվյալ մոմենտում, որինակ գոյություն ունեն մոտ 1.200 կարմիր բանակայինների ակումբներ, վորոնք կենտրոնացրել են իրենց շուրջը 6,200 քաղաքական, ընդհանուր-դաստիարակչական, գյուղատնտեսական և այլ խմբակներ, վորոնց անդամների թիվը անցնում է 13.000-ից)։

Սակավ նշանակություն չի ունեցել նաև արհմիությունների, կիրառականների և յերիտասարդական միությունների լուսավորական աշխատանքները։

Վերադառնալ հնարավորություն տրվի գյուղացիության և բանվորության բարձրագույն դպրոցներում ուսանելու՝ նրանց համար հատուկ արտոնություն է սահմանված ունկնդրելու համար և լախորեն կիրառվում է սովային դիտական սկզբունքը։ Թեթևվացված է բանվորության և գյուղացիության յերիտաների ընդունելությունը՝ միջնակարգ դպրոցներում։ Հիմնված են հատուկ դպրոցներ՝ բանվորներին և գյուղացիության համալսարանի համար նախապատրաստելու նպատակով, և ուրիշ բարձրագույն դպրոցներ, այսպես ասած՝ բանվորներ։

Սակայն, ի հարկի այդ բոլորը բավական չէ, վորպեսզի բավարարվի աշխատավորության առաջադրած պահանջը կրթության դարձում։ Մեղնում, Ռուսաստանում ինքնակրթությունը դեռ յերկար ժամանակ պետք է միանգամայն բացառիկ դեր խաղա։

3. Սակայն, վորպեսզի ինքնադարձացման գործը հարկ չեղած հետևանքները տա՝ անհրաժեշտ է իմանալ, թե ինչպե՞ս կարգալ ինչպե՞ս լավագույն ձևով կազմակերպել դրադմունքները։

Մենք յուրաքանչյուր ժամ, տեսնում ենք թե ինչպիսի անողնական վիճակում է գտնվում իր մոճից և դազգյանից անջատված գյուղացին, յերբ նա անցնում է իր գիտակցությունը ուժեղացնելու գործին։

Նա չգիտե վոր կողմից մոտենալ ուսման, ինչ և ինչպե՞ս կարգալ, նա չունի ամենատարրական կարողություն, վոր անհրաժեշտ է գրքի հետ զբաղվելու համար։ Մի մարդ, վոր հազիվ կարողանում է կարգալ միանգամից վերցնում է Մարքսի «Կապիտալը» կամ պատմական մատերիալիզմի մասին գրված Բուխարինի գրքերից և տեսնում է վոր վոչինչ չի հասկանում։

Բիշ յուանդ ունեցող և վճական մարդը ընկնում է հոգեպես և թողնում իր գործը, յերբ տեսնում է, վոր վեր է այն իր ուժերից։

Սակայն նրա ուժերից վեր ե հանդիսանում այն, յերբ Մարքսի ընթերցողը չունենալով համապատասխան պատրաստութիւն՝ հեղինակի առաջադրած նյութը տիրապետելու համար, այսպեաւ ասած տուն ե վերադառնում դատարկ ձեռներով:

Մեծ յեռանդ ունեցող ե համառ մարդիք կարողանում են հասնել առաջադրած նպատակին, սակայն այդ ընթացքում գործադրում են խոշոր չափով ապարդիւն աշխատանք ե պատահում ե, վոր նրանք կտրվում են աշխատանքից:

Որինակ ցույց տանք Սվերդլովի համալսարանը, ուր հոգնածութեան հողի վրա հաճախ առաջանում են հոգեկան հիւլանդութիւններ, թոքախտ ե այլն:

Կուրսանտները իրոք վատնում են հսկայական յեռանդ, սակայն գործի ոգտակարութեան տեսակետից ստանում են շատ քիչ: Սվերդլովի համալսարանի ուսանողները ակնհայտ են ե հաշվի առնված: Ինչպես ե ընթանում գործը այն յերիտասարդութեան մոտ, վորը ամբողջովին թողնված ե իր ուժերի կամքին: մենք չենք տեսնում, բայց կարելի յե այնպեա ել ասել, վոր դուզացի ե գեղջկուհի յերիտասարդութիւնը զբաղվելով ինքնազարգացմամբ՝ անխնա կերպով լարում ե իր ուժերը:

Ներկայումս մեզ մոտ շատ ե խոսվում ե գրվում աշխատանքի կազմակերպման ու արտադրական պրոպականդայի մասին:

Տեյլորը ե մի շարք այլ ինժեներներ ե մասնագետներ մանրամասնորեն մշակել են այն հարցը, թե ինչպեա պետք ե կազմակերպել ֆիզիքական աշխատանքը: Ամբողջ հաստորներ են գլբլված հաստատութիւններում աշխատանքը կազմակերպելու մասին, թե ինչպեա պետք ե կառուցվեն մեքենաները արհեստանոցներում, ինչ ստորաբաժանումներ պետք ե ունենան գործիքները, ինչպեա պետք ե բաժանվի ե դասավորվի աշխատանքը, ինչպեա պետք ե հրահանգներ տալ հաշվի առնելով աշխատանքը: Այդ բոլոր հարցերը քննութեան են առնվում այն տեսակետից, թե ինչպեա խուսափել ավելորդ ուժ ե ժամանակ գործադրելուց:

Հմուտ կերպով կազմակերպված աշխատանքի տեսակետից ավելի լավ ե վորակավորյալ բանվորը համարվում ե նա, վորը բոլոր անհրաժեշտ շարժումները կատարում ե նպատակահարմար, արագ, ավելի քիչ ժամանակ ե ուժ կորցնելով:

Սակայն, յերբ ֆիզիքական աշխատանքի նկատմամբ անդանդար կերպով մատնանշվում ե այն հանգամանքը, վոր աշխատանքի անսխալ կազմակերպումը խոշոր նշանակութիւն ունի, ապա մտավոր աշխատանքի տեսակետից այդ ակնհայտ ճշմարտութիւնը աչքաթող ե արվում, ըստ վորում այդ հանգա-

մանքը խոշոր նշանակութիւն ունի թե սովորողների ե թե նրանց համար, վորոնք հարկադրված են իրենց գիտակցութիւնը լրացնել ինքնակրթութեան միջոցով:

Հենց մտավոր աշխատանքի կազմակերպման ել պետք ե նվիրվի ներկա գրքույկը:

ԿՐԹԱԿԱՆ ՆՅՈՒԹԵՐԻ ԸՆՏՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

1. Մարդկային գիտակցութեան սահմանը չի կարելի վերջել: Շատ տարիների ընթացքում միլիոնավոր մարդիք անհավատալի չափով գիտակցութիւն են ձեռք բերել հասարակական կյանքի ե մարդուն շրջապատող աշխարհի նկատմամբ,—ե վոչ վոք չի կարող նվաճել այդ ամբողջ գիտութիւնը, վորին յուրացնելու համար չեք բավի տասնյակ մարդկային կյանք: Սակայն մարդուն անհրաժեշտ չե իմանալ բոլորը: Մարդկային ծով իմացութիւնից մարդուն անհրաժեշտ ե իմանալ այն, ինչ վոր անմիջականորեն վերաբերում ե նրան: Ինչու ե անհրաժեշտ ժամանակակից մարդուն, ասենք թե իմանալ անթիվ, անհամար ծաղիկների անունները, յերբ ե ինչ թաղավորներ ե արջաներ են ապրել, քանի վորդիներ են ունեցել այդ արջաները, ինչպեա են բաժանել իրար մեջ իրենց հարստութիւնը ե այլն ե այլն: Այդ բոլորը վոչնչով չեն կարող ոգտակար լինել մարդու գործունեութեան համար, չեն կարող ավելի լավ ձևով տնորինել մարդու կյանքը, բացի նրանից, վոր այդ հարցերին նվիրված գրքերի ընթերցանութիւնը կարող են փչացնել նրա աչքերը: Սակայն գոյութիւն ունի բոլորովին այլ տեսակի գիտակցութիւն, մի գիտակցութիւն, վորը մարդուն դարձնում ե ուժեղ, նրան իշխանութիւն ե տալիս բնութեան դեպքերի ե արհավիրքների նկատմամբ,—ինչպեա ոգտա գործել բնութիւնը ե նրա հարստութիւնները, ինչպեա վերակազմել մարդկային հասարակութեան ամբողջ կյանքը: Աննվաճելի աստիճանի հասնող իմացութիւնից պետք ե ընտրել այն ինչ վոր ավելի կարեւոր նշանակութիւն ունի ժամանակակից մարդու համար:

2. Մենք ապրում ենք սոցիալական հեղափոխութեան ետխալում, մի մոմենտ, յերբ հին, կապիտալիստական կարգերը մեռնում ե լուծվում են, ու ծնվում կոմունիստական նոր կարգերը: Կապիտալիստական կարգերը յեղել են այնպիսի կարգեր, վորոնք

հիմնված են յեղեղ շահագործման և հարստահարման վրա, և վորոնք խրվեցին ամբողջ աշխարհը հիմնովին դրդացնող իմպերիա, լիստական պատերազմի մեջ: Իմպերիալիստական պատերազմը իր ամբողջ վարհուրանքով խլեց կապիտալիզմից նրա իդեալական քողը, հնարավորութուն տվեց լայն մասսաներին տեսնել կառավարող անարդարությունները և կապիտալիստական կարգերի բոլոր մութ կողմերը: Աշխատավորական մասսաների միտքը ուժեղ կերպով գործում և և հասարակական կյանքի նոր ձևեր և վորոնում: Ռուսաստանը արդեն ձևանարկել և նոր կյանքի շինարարության: Նա անցնում և արտակարգ ծանր պայմաններում: Անկասկած այդ բոլորը հսկայական հետաքրքրություն և արթնացնում գեպի ժամանակակից հարցերը, և մարդիք ձգտում են հասկանալ տեղի ունեցող դեպքերը, իմանալ նրանց միտքը, և ի հարկե, ով ցանկանում և գաղափար կազմել ներկայումս տեղի ունեցող դեպքերի մասին, վորոնք խոշոր նշանակություն ունին, նա պետք և կարգաթիւրթեր, այնպիսի թերթեր, ինչպես որինակ «Пролетар»-ն, և վորոնք ի հարկե նրան շատ բանի գիտակ կգարձեն, սակայն հասկանալի չի, վոր թերթերը կհարկադրեն նրա մարկն գործել մի վորոշ ուղղությամբ, ուղղություն դարձնել ակնհայտ փաստերի վրա, յեղակետ գտնել հարցի տեթիվ, այսինքն գործի էություն մասին հանել այնպիսի յեղրակացություն, վորպիսին կարող և անե տաղանդավոր և բազմակողմանի գաղափարություն տեղ գասախոսը: — միտքին վորոշ ուղղություն տալ, գծել հեռանկարներ, յեղք, քննել կարևոր նշանակություն ունեցող հարցեր, սակայն վորպեսզի կարողանալ ձառորեն լուծել հարցերը՝ անհրաժեշտ և լրացրական ընթերցանություն գուգընթաց կարգալ ավելի հիմնավորված դրականություն: Առանց հասկանալու կապիտալիստական կարգերի խորամանկ կառուցվածքը՝ հնարավոր չի հասկանալ նաև ընդհանուր սխառնի մասնակի յերևույթները: Այդպիսով, նա, ով կամենում և ըմբռնել ընթացիք դեպքերը, պետք և ուսումնասիրել կապիտալիստական կարգերը, նրա ամբողջ ստրուկտուրան, կապիտալիստական եկանոմիկայի կապը՝ կապիտալիստական քաղաքականություն, կապիտալիստական խոլիտլոգիայի հետ, հասկանալ կապիտալիստական սխառնի ներքին հակադրությունները — կապիտալիզմի թշնամի այն ուժերը, վորոնք ծնվում և բարգավաճում են նրա ծոցում: Դրանում և գտնվում ընթացիք դեպքերի հետ ծանոթանալու բանալին:

3. Մյուս վոչ պակաս կարևոր նշանակություն ունեցող հարցը այն և, թե ուր և գնում մարդկային հասարակության զարգացումը: Այդ հարցը չափազանց կենսական և և խոշոր նշանա-

կություն ունեցող մի հարց և: Կոմունիստները հաստատում են, վոր կապիտալիստական հասարակությունը իր զարգացման վորոշ որենքների ուժով գնում և դեպի կոմունիզմ: Յեթև այդպես և, ապա այն դեպքում միտք չունի դեմ գնալ կոմունիզմին, կարելի չի լավագույն դեպքում կանգնեցնել կոմունիզմի հարձակումը, բայց հետ տալ նրան հնարավոր չի: Յեթև այդ այդպես և, այն դեպքում չեն կարող շփոթություն առաջացնել ժամանակավոր անհաջողությունները և դատարները: Իսկ ինչպես իմանալ՝ ճիշտ և այդ արդոք, թե վոչ: Պետք և ուսումնասիրել հասարակական զարգացման որենքները, հասկանալ՝ ինչպես և զարգանում մարդկային հասարակությունը, — այն դեպքում պարզ կլինի, թե ուր և գնում նա: Հասարակական զարգացման ավելի ակնհայտ և ավելի հասարակ ձևի որենքները մտնում են նախնական կուլտուրայի պատմության մեջ և դրա համար անհրաժեշտ և ուսումնասիրել այն: Սակայն չի կարելի կանգ առնել նախնական կուլտուրայի սահմաններում, պետք և հետագոտել, թե ինչպես հետո զարգացավ հասարակությունը, ինչպես հետագա պատմության մեջ յերևան եկան նույն որենքները: Վերջապես անհրաժեշտ և հետագոտել, թե ինչպես նրանք գոյություն և ստացան կապիտալիստական հասարակարգում, այն դեպքում պարզ կլինի, թե ուր և գնում հասարակական զարգացումը:

4. Դե, շատ լավ, կասե ընթերցողը, յես շատ լավ հասկանում եմ կապիտալիստական հասարակարգի կառուցվածքը, յես իմանում եմ ուր և գնում հասարակական զարգացումը, ևս գաղափար եմ կազմում շրջապատող կարգերի մասին, սակայն ի՞նչ և իմ գերը այդ բոլորի մեջ: Եթե և անհատի գերը պատմության մեջ, (այսպես և ընդունված յանվանել այն մի խումբ հարցերին, վորոնք ցույց են տալիս, ինչպես և ազդում հասարակությունը մարդու վրա, և վորը ստացուցում և, թե ինչպիսի պայմաններում և ինչ չափով մարդը կարող և անել նրա համար, վորպեսզի այսպես թե այնպես կարողանա ազդել պատմական դեպքերի շղթայի վրա):

Անհրաժեշտ և հասկանալ թե ինչպիսի սերտ կապերով մարդը կապված և միջավայրի հետ, ինչպես և այդ միջավայրը ազդում մարդու հայացքների վրա, նրա ցանկություններին, նրա ամբողջ հոգևրանություն վրա: Անհրաժեշտ և պարզ հաշիվ ներկայացնել իրեն այն մասին, վոր մարդը լիճելով մթերքը իրեն շրջապատող հասարակական միջավայրի, պետք և այն մասին ել հաշիվ տա իրեն, վոր մարդը կապված և վոչ միայն ներկայի, այլ և անցյալի հետ: Պետք և ծանոթանալ ժառանգական իրա-

Այս ցիւտաւոր մեջ շատ թանի կա, բայց քիչ հիմնավորումն էնչ և նշանակում «գիրքը արտադրողական աշխատանքների համար և, մոշ թե գիտակցութեան ձեռք բերելու»։ Ինչպիսի մարդկային միտք և պարունակում սա յուր մեջ։ Գիրքը հենց ծառայում և գիտակցութեան ձեռք բերելու նպատակին, վորը հնարավորութեան կտա աշխատանքը դարձնել ավելի արդյունավետ։ Յեւ հետո, «գիրքը արտադրողական աշխատանքների համար և», և մոշ թե «վերջնական և կազմակերպված աշխատանքային մշակելու համար», ինչպես ասում էյին առաջ։ Դարձյալ ճիշտ չեւ ինչ և աշխատանքային։ Դա այս կամ այն կերպ լուծուի և այն հիմնական հարցերի, վորոնք վորոշում են մեր վերաբերմունքը՝ կյանքը շրջապատող և բնութեան յերևույթների նկատմամբ։ Կարելի՞ չեւ արդէոք այդ հիմնական խնդիր. թողնել առանց լուծման թե մոշ։ Ի հարկե մոշ, վորովհետեւ այլապես միւր չենք կարող մոշնչի մասին գաղափար կազմել և խորանալ կյանքի մեջ՝ իր բոլոր կողմերով։ Ինչ և նշանակում «ամբողջական» աշխատանքային։ Դա նշանակում և չափազանց լավ մտածված, այնպիսին, վորի միջոցին բոլոր հիմնական խնդիրների մասին մտածված են պատասխանները, և այդ պատասխանները չեն հակասում իրար, այլ համապատասխան են և իրենցից մի ամբողջութեան են ներկայացնում։ Լավ և արդէոք, թե վատ, յերբ մարդը գաղափար և կազմել բոլոր հիմնական խնդիրների մասին և ինքն ըստ ինքեան հակասութեաններին մեջ չի ընկնում։ Լավ և մասնավորապէս նա անխալ կերպով կարող և լուծել այդ հարցերը։ Այդ մարդը կլիմանա, թե ինքը ինչու և ինչի համար և գործում, նա կլինի այն, վորին ասում են «գիտակից մարդ»։ Բոլոր հիմքերը կան յենթադրելու, վոր գիտակից մարդու աշխատանքները ավելի արդյունավետ չեն լինելու, քան այն մարդու աշխատանքները, վորը չի հասկանում. թե ինչու և ինչի համար։ Սակայն արտեղ չպիտի ասել, վոր իր համար ուղիղ աշխատանքային մշակելու հոգսերը, ինչ վոր մոշ կենսական և մոշ որինական են։ Ըստ ամենայնի, յուրաքանչյուր կոմունիստ աշխատում և լինել լավ մարքսիստ, մատերիալիստական աշխատանքային համոզված կողմակիցը։ Նա ի նկատի չեւ անում։ վոր դա կարող և ողնել նրան գործելու ավելի նպատակահարմար, հետեւապես— ավելի արդյունավետ։ Մի բանում արդարացի չեւ ընկ. Նեակին, դա այն և, վոր պետք և գիրքը դարձնել մանդաղի և մուրճի ծառան։ Ինչ վոր ճիշտ և, ճիշտ և Յեթի ընկ. Նեակին կամեցել և ասել, վոր զրքի ընթերցումը չպետք և ապարդյուն գործ լինի, այլ ծառայի աշխատարքին, մարդու աշխատանքային գոր-

ծուհեյութեան,— դա միանգամայն ճիշտ միտք և, բայց պետք էր, վոր նա ճշտորեն ձեռնարկէր։

ԻՆՁՊԵՍ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐԵԼ ԱՆՆՐԱԺԵՇՏ ՆՅՈՒԹԸ

1. Ինքնակրթութեամբ դրադող մարդու համար չափազանց մեծ նշանակութեան ունի, թե ինչից սկսել և ինչ կարգով կարգալ։ Ի հարկե պետք և ընտրել այնպիսի գրքեր, վորոնք համապատասխան լինեն ուժերին, թե ըստ բովանդակութեան և թե լեզվի տեսակետից։ Ինքն ըստ ինքեան տարրական մատեմատիկային անձանութ մարդը չի կարող հասկանալ բարձր մատեմատիկան, փիլիսոփայութեան մասին գաղափար չունեցող մարդը չի կարող կարգալ Հեգել և այլն։ Բայց հարցը միայն դրանու չեւ։ Յերբ մարդը ձեռքն և վերցնում այնպիսի հարցի վերաբերյալ մի գիրք, վորի մասին նա յերբեք չի մտածել և չգիտե, ինչպիսի կապ ստեղծել իր մտավոր պաշարի հետ, ինչպես կապել ամբողջ կյանքի հետ, նման գեղքում գրքի ընթերցումը նրան միանգամայն քիչ բան կտա։ Ուրիշ բան և, յերբ զրքի բովանդակութեանը կապված և մարդու մտքերին,— այն նյութի մասին՝ նա պատասխանում և, ինչպես ասում և— արվող հարցումներին։ Կնիշատակեմ մի անձնական հիշողութեան։ Այդ վաղուց և պատահել, մոտ 30 տարի առաջ։ Չնայած յես վերջացրել էյի գիմնադրան, սակայն յերբեք չեյի լսել, (այն ժամանակներում դրանում մոշ մի խորամտութեան չկար) վոր յերկրիս յերեսին դոյութեան ունի այնպիսի դիտութեան, ինչպիսին և քաղաքատեսութեանը։

Մի անգամ իմ ծանոթ կանանցից մեկը բերեց ինձ յիմանյուկովի գիրքը՝ քաղաքատեսութեան մասին՝ ջերմորեն խնդրելով կարդալ այն։ Այդ գիրքը պատկանում էր հրապարակախոսական գրքերի թվին,— ըստ բովանդակութեան և ըստ լեզվի միանգամայն մաշէլի եր ինձ։ Յես սկսեցի կարդալ։ Յերկար ժամանակ զրադիցի դրանով, հազիվ կարողացա վերջացնել և այդ զրքի ընթերցումից մոշինչ չմնաց ինձ, իսկ մի քանի ամիս հետո հետո, յերբ յես սկսեցի մասնակցել խմբակներին, և ինձ համար պարզվեց, թե ինչու չեւ անհրաժեշտ ինձ համար իմանալ տնտեսագիտութեանը յես սկսեցի կարդալ Մարքսը, համեմատած կարճ ժամանակամիջոցում և մեծ հետաքրքրութեամբ կարդացի կապիտալի առաջին հատորը, և այդ ընթերցումը չափից դուրս թան տվեց ինձ։ Հրապարակախոսական փոքրիկ գիրքը ինձ ավելի դժվար թված քան հաստ և գիտական գիրքը։

Վորեն առարկայով հմայված ապականավոր դասախոսը, տաղանդավոր մանկավարժը կարող են լսողի, կուրսսանտի բուն հետաքրքրությունը առաջացնել տվյալ նյութի նկատմամբ, կարող յեն հարկադրել նրանց մտածելու այդ ուղղությամբ, և նրանց հետաքրքրությունն յեն արթնացնում տվյալ հարցի նկատմամբ: Հաճախ դասախոսությունը կարող է լինել, վոչ այնքան հետաքրքրական, և վոչ էլ խորիմաստ, բայց յերբ նա հարվա-վածում է լսողի մտքին՝ նրա մեջ առաջանում է վորոշ հարցում, — արժեքավոր և նյութը: Առաջներում գրականության առաջավոր դասատուները գրականությունը սգտագործում էին նրա համար, վորպեսզի կարողանան արթնացնել աշակերտի միտքը: Միտինդ-ներում դա կարող է անել ճառախոսը: Շատ հանգամանքներ են ոգնում նոր հարցեր առաջացնելուն, նոր հետաքրքրություններ արթնացնելուն, վորոնք են՝ զրույցներ ընկերների հետ, ընկերներով միասին զանազան հարցեր քննելը և այլն: Ահա թե ինչու է հետաքրքիր հավաքական, դասարանական կամ խմբակային աշխատանքը, — նա առաջ է մղում ավելի մեծ թափով:

2. Մանրամասնորեն կանգ առնենք Հետաքրքրության հարցի նկատմամբ:

Հետաքրքրությունը շատ տարբեր է զանազան մարդկանց մեջ, մեկը ամենից շատ հետաքրքրվում է հասարակական կյանքին վերաբերող հարցերով, մյուսը տեխնիկայի, մի այլ մարդ գեղարվեստի հարցերով և այլն: Մեծ տարբերություն կա — պա-րզպում է մարդը հարկադրելով իրեն զբաղվել տվյալ նյութով, թե նա տարվելով այդ առարկայով զբաղվուքի միջոցին, այսպես ասած զլիսովին թաղվում է նրա մեջ: Հետևանքները այս կամ այն դեպքում բոլորովին տարբեր են լինում: Մենք գիտենք որինակ, թե վորքան զժվար է յերեխայի համար սովորելը, յերբ վորեն բան զբաղվում է նրա ուշադրությունը:

Ինչու էր Պուշկինը վատ սովորում, միթե նրա համար, վոր նա ծուլեր է անգործ ընդհանրապես: Ի հարկե վոչ: Վատ էր սովորում, վորոհետև նրա ամբողջ հետաքրքրությունը կայանում էր պոեզիայում, իսկ այն ինչ վոր չէր վերաբերում պոեզիային նրան քիչ էր հետաքրքրում: Ահա ինչպես և Պուշկինը նկարա-գրում բանաստեղծի արամադրությունը՝ այն ժամանակ յերբ բանաստեղծը գտնվում է պոեզիայի սահմաններից դուրս, և յերբ բանաստեղծի հոգում հետաքրքրություն և առաջանում վորեն յե-րևութի նկատմամբ:

Չե հնչում նրա քնարըն վողելից.

ցուրտ թմրություն և հոգին ճաշակում

յով, գուցե, չնչին շատ եյակներից
ամենից չնչին նա և աշխարհում:
Բայց հենց հասնում է բարբառն յերկնային
յերգչի ականջին արթուն հուշադգաց,
ցնցվում է իսկույն պոետի հոգին,
վորպես մի արծիվ քնից արթնացած:

Այն, ինչ վոր Պուշկինը այլաբանորեն անվանում է «բառ-բառն յերկնային» հենց դա հետաքրքրությունն է:

Այն հոգեկան վիճակը, վորը Պուշկինը նկարագրում է բանաստեղծի նկատմամբ, կարելի յէ վերագրել յուրաքանչյուր մարդու, վորի մեջ գոյություն ունի այսպես փայլուն կերպով արտահայտված, խորը արմատացած հետաքրքրություն վորեն յերևույթի նկատմամբ: Վերցնենք որինակ, մի բժիշկ, վորը ինքնամոռացության աստիճան հափշտակված է իր գործով:

Սովորական կյանքում նրա հոգին անընդհատ և իրար հետևից «ցարդ թմրություն է ճաշակում», նա անտարբեր և սառնասրտություն է վերաբերվում իր շրջապատին, բայց յերբ բանը հասնում է նրա մասնագիտության, նրա հոգին դարձյալ ամեն անգամ «ցնցվում է, վորպես մեկ արծիվ արթնացած»: Հետևենք մարդկանց, նրանցից մեծամասնությունը ունի իր մտաշխարհը, վորը առանձնապես հետաքրքրում է նրանց:

Մեկի մեջ այդ աշխարհը չափազանց լայն է, — վերցնենք որինակ մարդկային կյանքի վերաշինման հարցը, մի ուրիշի մեջ — հրդեհի գործը, մի յերրորդի մեջ — սեփական յերեխան և այլն: Հատուկ հետաքրքրություն է առաջանում չափազանց խորը ապրում ունենալու հետևանքով, հաճախ շատ հեռուներից: Յես ճանաչում եմ մեկին, վոր մասնագետ էր հրդեհաշիջական գործում, և յերբ 10 տարեկան եր՝ ներկա էր գտնվել մի մեծ հրդեհի, վորը խիստ տպավորություն է թողել նրա վրա: Առանձնապես զարմացնում էր նրան հրդեհաշիջների աշխատանքը: Նա տանը պատմում է հրդեհի մասին՝ ամենաանհավատալի գույներով նկարագրելով դեպքը, յերևակայությունը գործում էր ամեն ուղղությամբ:

Դրանից հետո անցավ յերկար ժամանակ, դպրոցական հոգ-նեցուցիչ և անհետաքրքիր տարիներ, փոքրիկ աստիճանավորի կյանքը, և նրա միակ հանգստությունը յեղավ այն, յերբ նա կամավոր մտավ փոքրիկ քաղաքի հրդեհաշիջների խմբի մեջ:

Պոեզիայով լի հեքիաթները դայակի, նրանց հետ կապված խոր ապրումները վորոշում են Պուշկինի գործունեություն ուղ-ղությունը:

Յուրաքանչյուր անգամ, յերբ փնտռում ենք թե՛ վորտեղից և ծագել հատուկ հետաքրքրությունը, մենք գտնում ենք անցյալում: յերբեմն հեռվում խորը ապրումներ, այսինքն այնպիսի ապրումներ, վորոնք գրավել են զգացմունքների ամբողջ աշխարհը:

Հետաքրքրությունը հնարավորություն է տալիս ավելի շրջանում ապանվելու ակամա ուշադրությունը: Ուշադրությունը լինելում է կամա և ակամա: Կամա ուշադրությունը մենք կարող ենք պահպանել շատ կարճ ժամանակով, հետո կրկին և կրկին պետք է աշխատել, վորպեսզի պահպանենք այն: Ակամա ուշադրությունը չի պահանջում վորեւէ կամքի ուժ, նա բացի այդ ավելի լի յե և խորը: Պատմությունը մոլ մի հետաքրքրություն ցույց չտալով աշակերտին չափադանց դժվար և կենտրոնացնել իր ուշադրությունը ուսուցչի տված բացատրություններին կատմամբ, նրա մտքերը անդադար թափառում են մի այլ կողմ, ուշադրությունը ցրվում է, և նա պետք է նորից ու նորից բարե իրեն, վորի համար քիչ ուժ չի փառնվում:

Իսկ յեթե աշակերտին հետաքրքրում է պատմությունը՝ նա առանց վորեւէ ուժ գործադրելու հեռանում և ուսուցչի խոսքերին: Մարդը վորան շատ կարողանա կենտրոնացնել իր ուշադրությունը միևնույն առարկայի նկատմամբ՝ այնքան շատ նա հրահարավորություն կունենա ամբողջությամբ անբաժանելու ավելի նյութը: Սղթատ գիտակցության տեր, անշարժ, մոլ որդին ալ մարդը ի վիճակի չէ յերկար ժամանակ իր ուշադրությունը կենտրոնացնել մի առարկայի շուրջը, նրա հետաքրքրությունը առարկայի նկատմամբ խիստին թափանում է: Ընդհակառակն, խելքի ուժը կաշանում և հենց նրանում, վոր մարդը շնորհիվ իր պատրաստակաշություն, թարմության և հորքին մտանալու որինակելիության՝ նորից ու նորից իր ուշադրությունը կենտրոնացնում և ավելի նյութի շուրջը, քաշադանում իր ուշադրությունը:

Այն փաստերը և առարկաները, վորոնց նկատմամբ լարված է ուշադրությունը՝ ավելի լավ և պահպանվում հիշողության մեջ: Նշանավոր գիտնական Փաստերը հիշում էր խոշոր քանակությամբ բոլոր տեսակի փաստեր և մանր-մունք հիշողություններ, վորոք վորեւէ հարաբերություն ունին բացիլների գիտության հետ, բայց նա ամբողջ կշանքում քվարդագամ հիշել յերեկոյան աղոթքները, վորոնք նա ամեն օր յերեկոնքը կրկնում էր կնոջ հետ միասին:

«Մարդկանց մեծ մասը անբաժանում է լավ հիշողության

այն փաստերի համար, վորոնք առնչություն ունին իրանց հրեական նպատակների հետ»:

Առկետական ընդունակություն ունեցող դպրոցականը չափադանց բուլ լինելով իր դպրոցական պարապմունքների մեջ՝ կարմացնի ձեղ առկետների գործունեության հետ կապված փաստերի հիշողություններով և կը գերազանցի սպորտի մասին կապված վիճակադրական գրքույկներից: Դրա պատճառը հանգիստում է այն հանգամանքը, վոր նա մշտապես մտածում է իր սիրած առարկայի մասին, հավաքում է նրա հետ կապ ունեցող փաստերը և դասավորում է նրանց վորոշ աստիճաններով: Նրանք կազմում են նրա համար մոլ թե՛ անկարգ խոսողորդ, այլ հիշողությունների սիստեմ, — ահա այս չափով նա տիրապետում է հիշված փաստերին: Այսպես էլ վաճառականը ճշտորեն իմանում է ապրանքների գներ, քաղաքական գործիչը — ճառերը և իր կոլեգիաների քվեարկության հետևանքները՝ այնպիսի խոշոր չափով, վոր կողմնակի դիտողը չի կարող չզարմանալ այդ հարուստ հիշողության համար, — սակայն այդ հարստությունը դառնում է միանգամայն հասկանալի, յեթե մենք ուշադրություն առնենք թե՛ յուրաքանչյուր մասնագետ ինչ չափով է խորհում իր առարկայի նկատմամբ:

Շատ կարելի յե, վոր այն աղեցուցիչ հիշողությունները, վոր Դարվինը և Սպենսերը հայտնաբերել էյին իրենց գրվածքներում՝ կապված են յերկու գիտնականների մտքի ֆիզիոլոգիական յուրաքանչյուր միջին աստիճանին: Յերբ մարդը տակավին յերիտասարդ հասակից նվիրում է իր մտքերը եվոլյուցիայի (դարգայման) թեորիան փաստորեն հիմնավորելու, ապա համապատասխան նյութը արագորեն փորվում և կայուն կերպով պաշտպանվում է:

Փաստերը պետք է կապվեն իրար միջև թեորիայի նկատմամբ, իսկ վորքան միատեղ յի վիճակի կլինի զանադանելու նրանց, այնքան ընդարձակ կլինի գիտնականի մտավոր կարողությունը սահմանները: Ըստ վորում տեսաբանները կարող են անբաժանել չափադանց թույլ կարված հիշողության, կամ նույն իսկ բոլորովին չափադանց նրան իր նպատակների համար մոլ մի առնչություն չունեցող փաստերով չհետաքրքրող տեսաբանը կարող է բոլորովին չգրավել և մոռանալ նրանց անմիջապես:

Հետաքրքրությունը կապված է ակամա ուշադրություն, ուշադրությունը պայմանավորում է հիշողությունը:

Այդ բոլորը ցույց է տալիս ինչ խոշոր գեր և խաղում հետաքրքրությունը: Այն ինչ որ պայմանների համար

11 - 10541ա

նյութեր ընտրելու միջոցին պետք է նրանց հիմքում դնել այն, վորը ավելի շատ է հետաքրքրում, և վորի ուղղությամբ ամենից շատ է ձգտում հոգին: Մեկի համար այդ կարող է լինել հասարակական յերևույթները, մյուսի համար տեխնիքան, մի յերրորդի համար գեղարվեստը և այլն:

Այնուամենայնիվ հիմք ընդունելով գիտության այս կամ այն ճյուղը՝ բնավ չի նշանակում, վոր մարդը կենտրոնացնելով իր ուշադրությունը այս կամ այն ուղղությամբ՝ չպետք է և պարտավոր ել չէ նայելու ուրիշ կողմերը: Ընդհակառակը, հարցը ամբողջովին նրանումն է, թե այդ մարդը ինչ վերաբերմունք կունենա դեպի մյուս կողմերը:

Մեր առջև, յենթադրենք սովորողներից մեկը հետաքրքրվում է տեխնիկայով, մյուսը—հասարակական գիտություններով:

Մեկի կամ մյուսի ուսումնասիրության սահմանի մեջ յենթադրենք մտնում է ելեկտրոֆիկացիան: Բայց նրանք զանազան ձևով կմոտենան նրան: Տեխնիկն այդ հարցը պետք է ուսումնասիրի այն տեսակետից, թե ինչպիսի տեխնիկական կահավորումներ են անհրաժեշտ Ռ. Ս. Ֆ. Ս. Հ. մեջ ելեկտրոֆիկացիա անցկացնելու համար: Դա կլինի նրա իմացության կենտրոնական կետը: Բայց մտածելով ցանցի անհրաժեշտ կահավորման մասին՝ նա նույնպես հետաքրքրվում է, թե ինչպիսի հասարակական պայմաններ կարող են ամենալավ ձևով ոգտակար լինել անհրաժեշտ կահավորումը կյանքում իրականացնելու հարար: Հատուկ հետաքրքրությունը նրան մղում է հասարակական պայմանները ուսումնասիրելու:

Հասարակական գիտություններով հետաքրքրվողը ելեքտրոֆիկացիայի հարցին ամենից առաջ կմոտենա հասարակական կողմով:—Այն է, վոր ելեքտրոֆիկացիան անհրաժեշտ է Խորհրդային կարգերի համար նյութական բազա ստեղծելու նպատակով, սակայն յեթե նա կամենա վորոշել՝ հնարավոր է արդյոք ելեքտրոֆիկացիան Ռ. Ս. Ֆ. Ս. Հ. մեջ կիրառելու, այն դեպքում նա պետք է ծանոթանա այն հագամանքներին, թե ինչ է ելեքտրականությունը, ինչպես են գործում ելեքտրական մեքենաները և այլն:

Իգուր չե, վոր մեզանում ելեկտրոֆիկացիայի մասին հանրամատչելի գիրք, վորը կարող է ծառայել իբրև ձեռնարկ,—դրել է վոչ թե մի ինժեներ, այլ այնպիսի մի հասարակական գործիչ ինչպիսին է Իվ. Իվ. Ստեպանովը: Այս օրինակի մեջ մենք տեսնում ենք, վոր հետաքրքրությունը վորոշում է վոչ այնքան ձեռք բերված պատրաստակաության բովանդակությունը, վոր-

քան այդ հարցին վորոշակիորեն մոտենալը, վորոշում է այն բազան, վորի շուրջը պետք է խմբել բոլոր մյուս գիտակցությունները:

Բոլոր նոր գաղափարները, բոլոր նոր գիտակցությունները պետք է կապել, «ассимилировать», ինչպես ասում են այն հոգեբանները, վորոնք գիտունին հատուկ մտքի պաշար և գաղափար ունին: Նորը պետք է կապվի հնի հետ, յեթե կարելի չէ այսպես արտահայտվել: Վոչինչ այնպես բավականութուն չի պատճառում—հաստատում է հայտնի հոգեբան Ջեմիսը, ինչպես այն, վոր մտքերով կարողանալ նորը կապել հնին, դիմավորել այն բոլոր նոր յերևույթներին, վորոնք անխնայ կերպով խախտում են մեր պատկերացումները, ջախջախել այն արմատապես. տանել այն հին, վաղուց կանգ առած խմբակներին միացնելով մեք ծանոթ յերևույթների շրջանում: Հինը նորի հետ հարաբերության մեջ դնելու ձգտումը հանդիսանում է գիտական սխալագործութուն: Նորի վերաբերմունքը դեպի հինը, քանի չի կատարվել ասիմիլյացիան՝ զարմանք է պատճառում: Մենք չենք ձգտում դեպի հետաքրքրություն, զարմանք չենք արտահայտում այն իրերի նկատմամբ, վորոնք այնքան խոշոր չափով գերադանց են մեր գիտակցության համար ըմբռնելի դառնալուց, վոր մենք յերևակայություն չունենք նրանց պատկերացնելու համար, և միջոցներ վորոնց օգնությամբ դիտողության միջոցով կարողանանք չափել այն: Փիջիացիները, ինչպես պատմում է Դարվինը զարմանում էին տեսնելով փոքրիկ մակուկներ, իսկ մեծ շոգենաձկները նրանց զարմանք չպատճառեցին:

Միայն այն, վորը մեզ գոնե վորոշ չափով հայանի յե, մեր մեջ ցանկություն է առաջացնում ավելի լայն չափով ըմբռնելու համար: Բոլոր նոր իմացությունները պետք է կապել սովորող մտքի մեջ կազմված վորևէ հետաքրքրության հետ, այսինքն, ուրիշ խոսքով, վորևէ ճանապարհով այդ իմացությունը կապել նախապես ձեռք բերված տեղեկությունների հետ: Այս տեղից է բղխում այն առավելությունը, վոր ստացվում է հետավոր և խորթը անմիջական փորձով մոտիկի և ծանոթի և ակնհայտնին անհայտի հետ համեմատության գնելուց, և յերբ գիտնականը օտարված տեղեկությունները համեմատում է իր անհատական փորձին:

Յենթադրենք, վոր դասատուն ուզում է իր աշակերտին պատկերացնել հողի հեռավորությունը արևից: Եթե՛նչ կանչիք դուք,—հարցնում է դասատան աշակերտին,— յեթե վորևէ մեկը արևի վրայից կամենար կրակել ուղիղ ձեզ վրա, և ուք կնկատ-

տեղիք այն կրակելու բուսելին»։—Յես մի կողմ կփախչեյի, պատասխանում ե աշակերտը։ Այն դեպքում ուսուցիչը կարող ե ասել հետեւեալը,— դուք կարիք չունիք մի կողմ փախչելու, դուք կարող եք հանգիստ կերպով պարկել քնելու ձեր սենյակում, հետեւյալ որը առավոտյան նորից վեր կենալ, հանգիստ կերպով ապրել մինչև բարձր տարիքը, առնտուր սովորել, հասնել իմ տաքիքիս,—այն ժամանակ միայն գնտակը կսկսե մոտենալ ձեզ, և դուք կարիք կզգաք մի կողմ փախչելու։ Յեմ. այսպէս տեսնում եք թե վորքան հեռու ե գտնվում արեւ հողից։ (Ձեմս, Հոգեբանութիւն, յերես 230)։

Նոր գիտակցութիւնները կապել արդեն փորձով ձեռք բերված գիտակցութեան հետ, հիմնվել նրանց վրա, ահա այն որոնք, վորով պետք ե առաջնորդվել նյութի ընտրութեան ժամանակ։ Հարցը նրանում չե, վոր ձեռք բերել վորքան հնարավոր ե շատ պատրաստակարութիւն և բոլոր հարցերի նկատմամբ վերածվել հանրամատչելիութեան։ Կարեւորն այն ե, վոր աստիճանաբար խորացնել արդեն յեղած պատրաստակարութիւնը, վորպէսզի կարելի լինի նոր ձեռք բերած գիտակցութիւնը կապել հնին և այդպիսով հիմք ընդունելով հետաքրքրութիւնը՝ նորից ու նորից ամրապնդել այն։

Կարեւորը այն չե, վորպէսզի պատրաստակարութիւն ձեռք բերվի, այլ այն ե, վոր նրանք կազմակերպված լինին հարկ յեղած ձևով։

Հենց «կըթելութիւն» խոսքը նշանակում ե՝ մարդու ունեցած պատկերացումների հիմնական կորիզի շուրջը համախմբել նոր պատկերացումների մի ամբողջ հյուսվածք, վորոնք սերտորեն կապված են հիմնական կորիզին։

Հասկանալի չե, վոր այն կարգը, վորով գյուղացին գիտակցութիւն ե ձեռք բերելու՝ լինելու յե բոլորովին այլ քան այն, վորի միջոցով ձեռք ե բերելու բանվորը։ Բոլորովին տարբեր ե մեկի թե մյուսի կյանքի փորձառութիւնը և գիտակցութեան շրջանը։ Այդ հանգամանքը հաճախ աչքաթող ե արվում չափահասների համար զանազան տեսակի դպրոցական ծրագրերի մշակելու միջոցին։ Այդ ծրագրերի մեջ չափազանց թույլ չափով ե ի նկատի առնված ունեղնութիւններին։ Կարեւոր ե գլխավորը այն ե, թե ինչ ձևով և կարգով պետք ե գիտակցութեան այդ նյութը մատուցվի ունեղնութիւնին։

3. Բոլոր տեսակի նյութերի ուսումնասիրութեան հիմքում դրված ե գրքի հետ գործ ունենալը։ Մարդկութեան ժամանակակից կյանքի համար, ժամանակակից կուլտուրայի համար գիրքը

խոշոր նշանակութիւն ունի։ «Մարդկային կուլտուրան հիմնված ե մի սերունդից մյուսին փոխանցելու և գիտակցութեան փորձառութիւնը ավելի խորացնելու վրա»։

Յեթե չլինեւր այդ փոխանցումը, յեթե յուրաքանչյուր սերունդը դուրի լինեւր այդ ժառանգութիւնից՝ այդ դեպքում ամեն ինչ կսկսվեր սկզբից։—մարդկութիւնը ավելի հեռուն չեւր գնա նախնական վայրենութիւնից։—Սակայն փորձառութեան և գիտակցութեան այդ փոխանցումը կատարվում ե գրքի միջոցով։ Հենց գրքի մեջ ե կենտրոնացված գիտակցութեան ամբողջ կապիտալը, վորը փոխադրվում ե սերնդից-սերունդ, և վորը առավելապէս բազմանում ե յուրաքանչյուր սերնդի մոտ, արագորեն աճում ե և հնարավորութիւն ե տալիս ավելի ու ավելի արագացնելու մարդկային կուլտուրայի առաջնադասութիւնը։ (Ա. Ա. Покровский, Библиотечная работа)։

4. Այդ պատճառով անրաժեշտ ե գրքի հետ գործ ունենալ սովորել։

Հարկավոր ե սովորութիւն դարձնել շատ կարգալ, արագ, ինքն իրեն։ Պիտի աշխատել, վորպէսզի կարգալու մեխանիզմը դառնա միանգամայն ավտոմատիկ և մտքերը չզբաւի։

Բայց այդ դեռ քիչ ե։ Հարկավոր ե հաշիվ տալ ինքն իրեն կարգացածի մեջ ևս։ Սա ավելի դժվար ե և պահանջում ե վորոշ զարգացողութիւն, մտքի հորիզոնի վորոշ լայնութիւն, բառերի և ըմբռնումների բավականաչափ պաշար։

Կարգացածը ավելի լավ ըմբռնվում ե կարգացողի հոգեկան կարողութիւնների աճման չափով։ Հարկավոր ե հետեւել, հաշիվ տալու ինքն իրեն այն բանում, թե վորն ե հասկանալի, վորը անհասկանալի և աշխատել դուրս հանել անհասկանալի տեղում։ Ոգտավետ ե լինում անհասկանալի կտորը կարգալ յերկրորդ անգամ և հաշիվ տալ իրեն, թե ինչն ե անհասկանալի՝ արտահայտութիւնը, թե միտքը։ Պիտի փորձել դուրս հանել անհասկանալի տեղերում՝ գիմելով «Բաղաքական բառարանի», «Ենացիկութեան բառարանի» ոգնութեանը, ինչպէս և համապատասխան դասագրքի, շոշափված նյութին վերաբերող հանրամատչելի գրքույկի և այլն։ Յերբ անհասկանալի բառի նշանակութիւնը պարզվում ե, ոգտավետ ե արտագրել և հիշել այն ամբողջ Փրագան, վորի մեջ այդ բառը գործածված ե, մտածել մի քանի նրման Փրագաներ, ուր հարկավոր կլինեւր գործածել այդ բառը։ Հարկավոր ե այնպէս վարվել, ինչպէս այդպիսի դեպքերում վարվում են յերկրաները։ Ինձ վիճակվել ե մի անգամ գիտել մի վեց տարեկան աղջկա, վորը առաջին անգամ լսել ե «վարկենա-

պեռ» բառը: Հետեյալ կեռ ժամկա ընթացքում նա տաքը անգամ կրկնում եր այդ բառը՝ զանազան կոմբինացիաներով: Վեց տարեկան աղջիկը այդ անում եր անգիտակցականորեն: Անշարժ հասը կամ հասակավորը պիտի դնա այնպես այդ ճանապարհով, վորպեսզի միանգամայն ընտելանա մինչև այդ ժամանակ ունծանոթ յեղած բառի հետ և սկսի այն գործածել արդեն ավտոմատիկ կերպով, յերբ դրա կարիքը զգացվի: Պետք է միայն հետևել, վորպեսզի բառի միտքն ու յերանգը ճանկվի ճշտությամբ և չգործածել այն այլ մաքով: Նախկին ժամանակներում այդ հաճախ եր պատահում զարգացած բանվորների հետ, վորոնց վիճակված եր քիչ լսել զրական լեզուն և իրենց կողմից հաղվագույտ դեպքերում գործածել այն: Կարդալով դրքի մեջ մի բառ և միանգամայն չհասկանալով նրա նշանակությունը, նրանք համարյա թե գործ եյին տնում վոչ թե այնպես, ինչպես ընդունված է, այլ իր՝ մի այլ տեսակի մաքով: Այժմ, յերբ կարելի յե լսել զրական լեզուն միտինգներում, համագումարներում և այլուր, բանվորները սկսել են խոսել ավելի ուղիղ, բայց և այնպես հարկավոր է խուսափել գործածելուց և անծանոթ բառեր, քանի բառը և նրա յերանգավորումը դեռ այնքան ել պարզ չե:

Իհարկե անծանոթ բառերի և արտահայտությունների պարզաբանման վրա թափած այդպիսի աշխատանքը կարդացողի ուշադրությունը հեռացնում է գլխավորից՝ դրքի մեջ մեկնաբանված հիմնական մաքերի յուրացումից:

Այդ պատճառով պիտի հոգ տանել, շտապ կերպով տիրապետելու զրական լեզվին և նրա հասկանալը դարձնելու ավտոմատիկ:

Անհրաժեշտ է նույնպես սովորել հաշիվ տալ իրեն հակառակ յեղածում: Ամենից լավ է անել այդ վորոշ սխառնայով:

Ամենից առաջ, յերբ կվերջացնես դիրք կարդալը (սկզբում ավելի լավ է այդ բոլորն անել դրքի յուրաքանչյուր գլխի նկատմամբ) հարկավոր է, վոր ինքդ քեզ հաշիվ տաս թե ինչ է ցանկացել ասել հեղինակը, ինչ հիմնական մաքեր է նա պաշտպանում իր գրքում, ինչ պատճառաբանություններ է նա բերում ի պաշտպանություն այդ հիմնական մաքերի: Շատ կարևոր է պարզորոշ պատկերացնել իրեն՝ հեղինակի մաքի ամբողջ ընթացքը, Կարգացածի ճշգրիտ յուրացումը դա առաջին քայլն է գիրքը գիտակցականորեն կարդալու գործում:

Կարող ես պատահել, վոր առաջին անգամից դժվար լինի յուրացնել հեղինակի ամբողջ առածը և պետք լինի գիրքը յերկրորդ և յերրորդ անգամ կարդալու: Յերբ ուզում ես հաշիվ տալ

քեզ կարդացածիդ մեջ, պետք է ամեն տեսակի մանր բաների հետևից չընկնել, չաշխատել միտը պահել յուրաքանչյուր բառը, այդ նույն իսկ ֆրասաբեր ե: Հարկավոր է աշխատել դուրս բերել ամենաեյականը, հիմնականը: Հետո նայել թե ինչպես է այդ եյականը և հիմնականը հիմնավորվում ֆրագած նյութերով: Յերբեմն, հիմնական մաքի լուսաբանման համար հեղինակը բե-րում է մի շարք փաստեր, յերբեմն ապացուցում է իր միտքը մի ամբողջ շարք դատողություններով: Ամենից լավն է գիրքը մի ամբողջ շարք դատողություններով, ինչպես զրավոր կերպով կազմես նրա կազմալու ժամանակ քեզ համար գրավոր կերպով կազմես նրա ծրագիրը: Այս բոլորի մեջ հարկավոր է մի լավ փորձվել:

Հետո, հարկավոր է մտածել գրքի բովանդակությունյան մասին: Յեթե հիմնական իդեան լուսաբանվում է փաստերով, այն օրին: Յեթե հիմնական իդեան լուսաբանվում է մեկնաբանությամբ արդյոք նրանք և յերկրորդ՝ բավականաչափ տիպիկ են թե վոչ: Պիտի աշխատել ինքներդ՝ նման փաստեր հանել, կամ այնպիսի փաստեր, վոր ներհակ են հաղորդածին: Յերբ հեղինակը ապացուցում է իր իդեան մի շարք դատողություններով, այն ժամանակ հարկավոր է մտածել՝ չի՞ կարելի արդյոք տվյալ դեպքում այլ կերպ կավոր է մտածել՝ չի՞ կարելի արդյոք տվյալ դեպքում այլ կատարել և ինչպես որինակ, հետո մտածած դատողությունը հա-դատել և ինչպես որինակ, հետո մտածած դատողությունը հետ և վորոշել թե վոչ դա-մեմատել հեղինակի դատողության հետ և վորոշել թե վոչ դա-տողությունն է ուղիղը: Պետք է կշռադատել նույնպես, չի՞ կա-րելի արդյոք հարցին մոտենալ վորևե այլ կողմից: Անելով այդ ամբողջ աշխատանքը կարդացողը պիտի յեղրակացություն հանի՝ համաձայն է նա արդյոք հեղինակի հետ թե վոչ և ինչի՞ մեջ է, վոր համաձայն չե:

Գիրքը կարդալուց հետո հարկավոր է նրանից քաղվածներ անել: քաղել այն, ինչ հարկավոր է, ցանկալի յե, վոր չմոռացվեն դեպքերի տարեթվերը, անունները, թվանշանները: Հաճախ ոգ-տավետ է լինում վոչ միայն թվանշանները գրի առնել, այլ և նրանց հիման վրա կանգնել համապատասխան գիտադրամա՝ տ-վելի ցայտուն պատկերացնելու իրեն գործը:

Հարկավոր է նույնպես գրի առնել դուր յեկած մաքերը, արտահայտությունները: Բայց հարկավոր է խուսափել չափա-զանց յերկար քաղվածների անելուց, վորովհետև նրանցում հետա-գայում ավելի հեշտ չե գուրի հանելը, քան հենց գրքում: Հար-կավոր է գրի առնել միայն ամենաանհրաժեշտը՝ թեղիծների ձևով՝ պահպանելով մասերի ստորաբաժանումները և այլն: Գրի առնել պարզ և ընթեռնելի:

Լայնածավալ տետրակներից, վորոնց մեջ գրքի մի շարք յերեսները արտագրելու համար քիչ ժամանակ չի կորսվել,

բայց յեթե ինքը տեսարակի տերընրանցում չի կարողանում գլուխ հանել, շահ չկա: Մինչդեռ չափազանց ոգտակար են սեղմ, լավ և ընթերցանելի գրված տեսարակները, վորոնց ոգնութեամբ խակույն և յեթ կարելի չէ վերհիշել կարդացածը և գլուխ հանել թվական և այլ նման նյութերից: Հարկավոր և սովորել գրի անցնել այդ ձևով, սկզբում ժամանակ չխնայելով վարժութեաններ լրատ, սկսելով կարճ, փոքրիկ հոգվածներից, կամաց—կամաց սովորութեան դարձնելով նման տնտեսող յեղանակով իր համար նկատողութեաններ գրի առնելը:

Իհարկե, վորոշ դեպքերում ոգտակար և ավելի լայն քաղվածներ անել: Յեթե գիրքն ունի որինակ առանձնակի հետաքրքրութեան և կարեւորութեան, այն ժամանակ ցավալի չէ ժամանակ կորցնել յերկար կոնապեկտ կազմելու կամ յերկար ցրտատներ ամբողջութեամբ արտագրելու վրա:

Այդ հարկավոր է անել, որինակի համար այն դեպքերում, յերբ ավյալ գիրքը յենթադրվում է ոգտագործել զեկուցման կամ հոգված գրելու համար:

Ժիշտ նույն կերպ ոգտակար է մեծ քաղվածքներ, անել և այն դեպքերում, յերբ վոր քաղվածք անողը դեռ բավականաչափ չի տիրապետել գրելու մեխանիզմին, որֆոգրաֆիային կամ գրական լեզվին: Նման դեպքերում քաղվածքներ անելը շատ ոգտակար է լինում: Յեթ ավելի լավ է արտադրել այն, ինչ վոր հետաքրքրում է և կաթ ունի կարդացածի հետ. դա ավելի արժեքավոր է, քան վորեն ալ բան արտագրելը:

Բայց, վորպես կանոն, քաղվածքները ամենից լավ է անել կարճ, սեղմ և պարզ:

Յեթ այդպես, կարգալու ժամանակ առաջին խնդիրն է պարզել և յուրացնել կարդացած նյութը: Յերկրորդ խնդիրը՝ խորհել կարդացածի վրա: Յերրորդը՝ կարդացածից, հիշելու համար, անել անհրաժեշտ քաղվածքներ:

Յեթ վերջապես, չորրորդը՝ հաշիվ տալ իրեն ինչ նոր բան է սովորեցրել կարդացած գիրքը. հաղորդել և արդյոք վորե է նոր գիտելիքներ, ինչ չափով են ոգտակար և պետքական այդ գիտելիքները, սովորեցրել և արդյոք դիտելու աշխատանքի, պարապմունքների պայմանների, առաջ և բերել արդյոք վորեն նոր մտահղացում, զարթնեցրել և արդյոք վորեն առանձնակի ցանկութեաններ և տրամադրութեաններ:

Այսպիսով մենք գծեցինք գրքի հետ դործ ունենալու ծրագիրը կամ սխեման:

Իհարկե, այս ծրագիրը կարելի չէ վորոշ չափով ձևակերպել, մի բիշ այլ կերպ դնել հարցերը: Մատենատիկայի, բնագի-

տութեան և այլն գրքույկների նկատմամբ հաճախ պիտի գործադրվի սխեմայի միայն մի մասը: Կարեւոր է միայն, վոր վորոշակի սխեմա լինի, վորովհետեւ այդ ժամանակ աշխատանքը արդյունավետ կլինի: Սխեման աշխատանքի մեջ հսկայական նշանակութեան ունի:

Հաճախ նա հնարավորութեան և տալիս մարդուն տեսնելու այն, ինչ վոր ուրիշները չեն նկատում: Որինակի համար Նապոլյոնը զորքին այցելելիս միշտ էլ նկատել է զինվորի հագուստի ամենաթեթեւ պակասութեանները, մինչդեռ մինչ այդ սպաները մանրակրկիտ կերպով փնտրել էին և չէին գտել: Բանը նրանումն է, վոր Նապոլյոնը վորոշ սխտեմ է ունեցել, վորով նա նայել է վնդերը և հենց այդ սխտեման է, վոր հնարաբորութեան է տվել նրան նկատել ամենաթեթեւ բացերը:

Տեսնենք թե ինչպես են մոտենում միեւնույն իրին զանազան մասնագետներ: Որինակի համար նկարիչը գիտելով բույսը, նայում է այն սխտեմայով, վորի մեջ են մտնում գույների գուգակցումը, նրանց պայծառութեանը, լուսավորումը, ձևի ներբութեանը: Դիտելով բույսը՝ նկարիչը կարող է բոլորովին ուշադրութեան չդարձնել նրա վրա, թե քանի՞ փոշանոթներ կան ծաղիկի մեջ և ինչպես են նրանք զասավորված,— այդ հարցը բոլորովին չի մտնում նրա դիտողութեանների սխտեմայի մեջ: Ընդհակառակն, բուսաբանը ամենից առաջ ուշադրութեան կըդարձնի այդ փոշանոթների վրա, տերեւների զասավորման և այլ նման յերևույթների վրա և կարող է բոլորովին չնկատել, թե ինչպես է լուսավորված ավյալ մոմենտում ծաղիկը և ինչպես է նա աչքի զարնում այս կամ այն ֆոնում:

Ժիշտ նույն կերպ գիրք կարգալու ժամանակ էլ գրքին մոտենալու վորոշ սխտեմ ունենալը հսկայական նշանակութեան ունի: Նա հնարավորութեան է տալիս գրքի մեջ նկատել այն, վորը կարելի չէ և չնկատել, յեթե հատուկ նպատակ չդնես հետեւ գործի հենց այդ կողմին: Կամաց—կամաց գրքին մոտենալու այդ ձևը դառնում է սովորութեան:

5. Գրքերից մենք գիտելիքներ ենք վերցնում, ուսումնասիրում այլ մարդկանց փորձը, բայց այդ գիտելիքները ավելի լավ կյուրացվեն մեր կողմից, յեթե մենք ստուգենք նրանց մեր սեփական փորձով: Այլ բան է յեթե մենք կարդանք գրքույկում «ծովը փոթորկի ամբողջ ժամանակը իրենից մի հրաշալի և հույակապ տեսարան է ներկայացնում» և այլ բան, յեթե մենք մեր աչքերով ենք տեսնում այդ պատկերը: Մենք կարգում ենք, որինակ, վոր մեքենան կրճատում է ժամանակը, բայց միայն

Պատմութիւնը այնպէս և հյուսիս, վոր Ռուսաստանը— համեմատաբար հետամնաց մի յերկիր,— առաջինն և բարձրաց- րել սոցիալական հեղափոխութեան դրոշակը և, լավ թե վատ, կարողացել և պաշտպանել այն 5 տարիներէ ընթացքում: Յեթե նա ուզում և հետագայում ել մնալ համաշխարհային սոցիալական հեղափոխութեան հենակետը, նա պիտի ամրապնդի իր նյութա- կան բաղան: Յիվ դրա համար նա պիտի նմանապէս անդադար և տենդային կերպով սովորի՝ մեծապէս տնտեսելով ժամանակն ու եներգիւնը:

Նույն տնտեսումն և թելադրում բանվոր և գուղացի յերի- տասարդութեանը նրա կենցաղի բնույթը: Բանվորն ու գուղա- ցին իրենց ունեցած ժամանակի մեծ մասը զբաղված են աշխա- տանքով: Միայն աղատ ժամանակը նա կարող և նվիրել ինքնա- կրթութեան, իսկ այդ ժամանակը հազիւ-հազ կհերթի:

Յեւ այսպիսով թե ներկա պատմական մոտենումը, թե Ռու- սաստանի առանձնակի դրութիւնը, թե սովորողների գլխավոր մասսայի կյանքի պայմանները պահանջում են պարապմունքնե- րի ժամանակ ժամանակի և եներգիւնի խստիվ տնտեսումն պահ- պանել:

2. Ուժերի և եներգիւնի այդ տնտեսումն իրագործելու հա- մար անհրաժեշտ և.

ա) ժամանակի ուղիղ բաշխումն.

բ) Աշխատելու համար դնել իրեն ավելի բարենաշնող պայ- մաններում:

գ) Գրքի հետ պարտաւերու համար տիրապետել անհրաժեշտ հմտութիւններին:

դ) Պարապմունքների համար նյութի ձիշտ ընտրութիւնն անել:

ե) Ճիշտ բաժանել աշխատանքը:

զ) Ուժերի և ժամանակի տնտեսման ահսակետից մշակել կողմերով աշխատանքի ձևերը:

ը) Իր տրամադրութեան տակ ունենալ անհրաժեշտ ձեռ- նարկներ և ցուցմունքներ:

Ա. Սկսենք ժամանակի բաշխումից:

Յեթե մենք ցանկանում ենք արդյունավետ անցկացնել ժամանակը, պարզ և, վոր մենք պետք և ուղիղ բաշխենք այն: Իսկ ինչպէս ենք մենք վատնում այն սովորաբար:

Միայն ծառայութեան ժամանակ և գործարանում ենք մենք աշխատում ժամերով, մնացած ժամանակը անցնում և, ինչպէս պատահում և, մեկ տեսար մտով բարեկամդ և նրա հետ

կզրուցես, մեկ կիւովես մահճակալին ամենահիմար ոտմանը ձեռ- քիդ, ուշ յերեկոյան կձեռնարկես մի բանի, վոր ժամանակն ի գուր անցնի, կվերցնես վորեւ գործնական գիրք, բանից դուրս և գալիս՝ չափից դուրս հոգնել ես, ստիպված ես քունդ փախ- ցնել ծխելով, գիրքդ մի կողմն և ընկնում, սկսում ես զրուցել ընկերոջ հետ և վիճում համարյա թե մինչև առավոտ: Իսկ ա- ռավոտյան դժվարութեամբ արթնանում ես, զգում ես քեզ ջար- դված:

Սվերդլովի համալսարանի աշխատանքների հաշիւութեան մեջ նկարագրվում և, թե ինչպէս Սվերդլովի համալսարանի ու- սանողը ամբողջ գիշերը ընկերոջ հետ վիճելով այն մասին, թե ինչ և արժեքը, առավոտյան դուրս և վաղում փողոց, բռնում առաջին անցնողի թևից և հարցնում. «Իսկ դուք ընկեր, ինչպէս եք վորոշում արժեքը»:

Այդ ի հարկի, զվարճալի չէ, նույն իսկ հուզիչ, բայց մտա- ծել և տալիս. միթե վոչ վոք չի հասկացրել այդ խեղճին, վոր նա իղուր և վատնում իր ժամանակն ու եներգիւնն և յեթե պիտի շարունակի հետազայում ես այդպէս կյանք վարել, պիտի ընկնի գժանոց կամ սանատորիա և նրանից հեղափոխութիւնը և Խորհրդային Հանրապետութիւնը կհանվի շատ քիչ:

Ժամանակ վատնելու յեղանակները մեկն ել ամեն տեսա- կի ժողովների անչափավոր հաճախումն և: Ի հարկի մի շարք գործնական ժողովներ անհրաժեշտ և հաճախել, բայց չպիտի գրավվել աշխատանքի հենց այդ ձևով:

Ժողովը շատ լավ և կարեւոր բան և, բայց այն ժամանակ, յերը նա տարվում և աշխուժ, յերը հոտորները չեն կրկնվում, խոսում են ըստ ելութեան և յերը վոր ժողովը տարվում և ճիշտ և կարող:

Սովորաբար, չափազանց շատ ժողովներ հաճախելուց հետո մնում և միայն այն գիտակցութիւնը, վոր ժամանակը կզրու- վել և: Իսկ ինչքան ժամանակ և վատնվում հավաքույթների համար: Միդ մոտ սովորութիւնն և դարձել ուշանալ կես, մի և ավելի ժամերով: Ժամանակն անցնում և ամենաանարդյունավետ դրամունքների մեջ, անհամ խոսակցութիւնների, ծխելու, փո- ղոցների չափնչիւն և այլն: Այդպէս փառնել ժամանակը կարող են թույլ տալ իրենց միայն աղնվականների վորդիները, վորոնք վոչինչ չեն անում և զրա համար ել անցավ վատնում են ժամա- նակը: Աղնվական այդ սովորութիւնը խոր ար- մատներ և ձգել ուսական բարքերում: Պետք և այդ մոտա- ցութեան տար նայեցեք, որինակի համար, թե ինչպէս և աշխա-

տում Տրոցկին կամ Լենինը: Միջին նրանք ժամանակ են կորցնում սպասումների համար: Նրանց նշանակած գործնական տեսակցութիւնները սկսվում են ճիշտ ժամանակին, ժողովներին Խորհուրդը հավաքվում է ճիշտ նշանակված բոլորներին:

Ուսուցիչները ավելի լավ գիտեն ժամանակի գինը: Գիտնականները, գրականագետները, պրոֆեսորները սովորութիւն ունեն շուտ պակեկելու, վաղ վեր կենալու և առավոտները թարմ ուղեղով աշխատելու, նրանք շատ քիչ են հաճախում իրար մոտ, նրանց ժամանակը խստիվ բաժանված է:

Նրանց մոտ մեկ ընդմիջւո վորոշված են վեր կենալու, աշխատանքի, ճաշի, հանգստութեան և քնի ժամերը: Աշխատանքն անհետաձգելու դրանից չափազանց մեծանում է, մեծանում և պահպանվում է:

Հետաքրքիր է ծանոթանալ թե ինչպէս են բաժանել իրենց ժամանակը խոշոր գիտնականները, գրողները: Որինակի համար վերցնենք Լև Տոլստոյին: Նա գրել է վեպեր, պատմվածքներ, վոր կթվային թե ամբողջապէս բխված են տրամադրութիւններից, մինչդեռ նրա ժամանակը խստիվ սահմանված է յեղել: առավոտները նա գրում էր՝ լարված աշխատելով և մի քանի անգամ միևնույն գրվածքը բարեփոխելով: Գրողը չի կարող առանձնացված ապրել, նա պիտի միշտ մարդիկ տեսնի, դիտի նրանց, ուսումնասիրի: Յեւ Լ. Տոլստոյը վորոշ ժամեր հատկացրած ուներ մարդկանց հետ շփելու համար: Հետո նա ժամեր է հատկացրել կարգալու և այլ բաների համար: Լ. Տոլստոյի կյանքի այդ կողմը լավ նկարագրված է Սերգեյենկոյի «Ինչպէս է ապրում և աշխատում Լ. Ն. Տոլստոյը» գրքուկում:

Ճիշտ այդպէս է աշխատել և Ֆրանսիական վիպագիր Զյուլան, վոր գրել է վեպերի մի հսկայական սերիա, վորոնք բնութագրում են հասարակութեան զանազան խավերի կյանքը կապիտալիզմի ժամանակ: Զյուլան վեր եր կենում առավոտյան ժամը վեցին և գրում էր ինչպէս և Տոլստոյը առավոտները, մնացած ժամանակը կորցնելով հասարակութեան այն խավերի ուսումնասիրութեան վրա, վորոնց նա նկարագրում էր:

Վերջերք մեծ յերաժիշտներից, որինակ Բեթհովենի կյանքի նկարագիրը և դուք կտեսնեք, թե ինչքան շատ ժամանակ է նա կորցրել դաշնամուրի վրա նվագելուն, և վորքան խստորեն է սահմանել նա իր ժամանակը:

Ավելի խստիվ են բաժանում իրենց աշխատանքը բնագետները, բժիշկները, գիտնականները, վորոնք աշխատում են միկրոսկոպներով՝ լաբորատորիայում, դիֆֆուսիոններում:

Կարդացեք, որինակ, Եդիսոնի, Լուի Պաստյուրի և մաքի հայտնի այլ աշխատավորների աշխատանքների մասին:

Հայտնի անդամահատ Կոխերը, ծերութեան ժամանակ նույնիսկ ամենախստիվ կերպով սահմանել է իր որը, ճիշտ բոլորներին պակեկել է քնելու, ամեն որ վորոշ ժամանակ խաղացել է լաուն-տենիս՝ պահպանելու համար ձեռքի ամրութիւնը ուղեւորացիների ժամանակ և այլն:

Յեւ նման որինականներ դուք կգտնեք հազարներով: Նա, ով ցանկանում է հասնել խոշոր արդյունքների, պարտավոր է ամենամանրակրկիտ ձևով խնայել և սահմանել իր ժամանակը:

Բ) Յերկրորդ անհրաժեշտ պայմանը նրա համար, վորպեսզի աշխատանքը ուղիղ տարվի, վորպեսզի ավելորդ ժամանակ և ենթերգիւ չվատնվի, դա աշխատանքի համար հնարավոր բարեհաջող պայմաններ ունենալն է:

Ամենակարևոր պայմանը—ուղեղի թարմութիւնն է, հոգնածութեան բացակայութիւնը: Հոգնած մարդը աշխատում է և՛ չափազանց դանդաղ, և՛ ավելի վատ: Ամենալավ ժամերը անկասկած, առավոտյան ժամերն են: Նորմալ մարդը առավոտյան ամենից լավ է աշխատում: Ի հարկէ, յեթե պետք է առավոտյան շատ վաղ դուրս գալ գործի, դժվար է պարապմունքներ կազմակերպել առավոտյան ժամերին, իսկ յեթե գործն սկսվում է ժամը 10—11-ին, առավոտյան ժամերը անպայմանորեն պիտի ոգտագործել: Հաճախ դրան խանգարում է ուշ քնելը, բայց այդ դեպքում պիտի աշխատել իրերի նման կարգը փոխել: Յերկրյան պարապմունքները հոգնեցուցիչ են. քունը փախցնելու համար մարդ դիմում է մուգ թեյին, ծխելուն, վեճերին, և հետևանքը լինում է այն, վոր արագորեն հոգնում է և աշխատունակութիւնը նվազվում:

Մյուս պայմանը—մաքուր մթնոլորտում աշխատելն է: Գլխի և ուղեղի ուղիղ և յեռանդուն գործելու համար հարկավոր է, վոր ուղիղ և հալսասարաչափ գործի և սիրտը, իսկ դրա համար հարկավոր է ողի թարմ հոսանք: Զի կարելի, վոր սենյակը չափազանց հեղձուցիչ և տաք լինի: Պարապմունքից առաջ անհրաժեշտ է բանալ պատուհանը և թարմացնել ողը: Շատ ծխած կամ անխառն հոտով լի սենյակը չափազանց բացասական ազդեցութիւն է ունենում պարապմունքների վրա:

Բարեհաջող պայման է ներկայանում նաև աշխատանքի ժամանակ ուշք զրավող տալովորութիւնների բացակայութիւնը: Զի կարելի զբաղվել, յերբ շուրջդ աղմկում, խոսում են, յերբ ամեն բոլոր դիմում են քեզ վորէ, թեև փոքր նշանակութիւն

ունեցող, հարցերով: Անհրաժեշտ է սովորել հաղթելու ուրիշի հանգստությունը, և չաղմկել, չսուլել, չխոսել, չերբ մի ուրիշը պարապում և: Բայց մեծ մասամբ բանվորի ու գյուղացու բնակարանային պայմանները այնպես են, վոր նրանք նրա համար դժվար է աշխատելը: Ահա թե ինչու հարկավոր է վարժեցնել ինքն իրեն պարապելու գրադարանում կամ սկումբում: Գրադարանը թերեցարաններից ոգովելը մեզ մոտ ավելի քիչ է տարածված քան Արևմուտքում և հատկապես Ամերիկայում: Մեղանում առաջ կարդացել և գործ են ունեցել գրքի հետ սովորաբար հասարակության այն դասակարգերը, վորոնց բնակարանային պայմանները թույլատրել են նրանց և տանը պարապելու: Իսկ նրանք, վորոնք չեն կարողացել տանը պարապել, ընդհանրապես չեն պարապել: Այժմ, չերբ գրքից ոգովել են սկսել և աշխատավորները, գրադարանը առանձնակի կարևոր նշանակություն է ստանում: Գրադարանում վոչ վոք չի խանդարում պարապելու: Բացի դրանից գրադարանում կան ձեռքի տակ ենցիկլոպեդիկ բառարաններ, տեղեկատուներ, ատլասներ, դասագրքեր, վորոնցից միշտ էլ կարիք է լինում ոգովելու: Վորեն քիչ թե շատ լուրջ գիրք կարդալու ժամանակ:

Ճիշտ է, չերբեմն մարդ կարող է պարապել մեծ աղմուկի և շփոթության ժամանակ, բայց դրա համար անհրաժեշտ է վերապահել գիրքը կամ աշխատանքը այն աստիճան գրավի նրան, վոր նա կարողանա չնկատել շրջապատողներին: Պատմում են, վոր հույն գիտնական հուշակավոր չերկրաչափ Արիստիլլը այնպես է գրավվում յեղել իր գծելու աշխատանքով, վոր չերբ նրա տունն է մոտել թշնամին և նրան մոտեցել է մի զինվոր: Նա ասել է միայն. «ձեռ մի տուր իմ շրջաններին»: Վոչ բոլորը և վոչ միշտ կարող են ամբողջապես կլանվել ուսումնասիրության առարկայով, վոր չնկատեն շրջապատը, և դրա համար շատ ավելի լավ է, յեթե արտաքին վոչ մի հանգամանք զբաղվողի ուշադրությունը չի գրավում: Պարապմունքների հաջողության համար անհրաժեշտ է նույնպես, վոր կողմնակի մտածողությունները չխանդարեն և դուրս չկա այնպես, ինչպես Յեմպինիյ Ունգլինի հետ է յեղել, վորի մասին Պուշկինը գրել է

«Չնայած աչքերը տեսնում էին,

Բայց մաքերը թռչում էին հեռուն:»

Ահա թե ինչու, ի միջի այլոց, ավելի լավ է պարապել առավոտները: Անցած որևէ տպավորությունները գիշերվա ընթացքում մի քիչ թուլանում են, նոր տպավորություններ դեռ չկան, և վոչինչ չի խանդարում դեռ հոգեկան հանգստությունը:

Յեթե չկա հարկավոր հանգստություն և պարապելու համար անհրաժեշտ տրամադրություն պիտի աշխատել առաջ բերել այդպիսին: Խրազ գնալ-գալ սենյակում, սուլել վորոշ մոտիվ, վորոշ հիշողություն առաջ բերել իր մեջ, սիրած հեղինակից կարդալ մի յերկու յերես, կամ թե չե նման վորեն միջոցի գիմել:

գ) Վորպեսզի աշխատանքը հաջող գնա անհրաժեշտ է տիրապետել նույնպես վորոշ հմտությունների, վարժությունների, առանց վորի չի կարելի գործ ունենալ գրքի հետ:

Նման հմտությունների թվին են պատկանում կարգավորել կարողանալը, թվական տվյալների հետ գործ ունենալ, կարգալ աշխատհարական քարտեզը և այլն:

Պետք է սովորություն դարձնել արագ և շատ կարգալ ինքն իրեն, սեղմ, գործնական նկատողություններ գրի առնել, մոտենալ գրքին վորոշ պահանջներով: Ինչու համար պետք է զարգացնել իր մեջ այդ սովորությունները: Նրա համար, վորպեսզի կարողանանք աշխատել առանց ժամանակի ու եներգիայի ավելորդ վատնումի:

Սովորությունը ազատում է միտքը մտածելու համար: Կենդանիները շարժումների մեծ մասը ավտոմատիկ է: Մարդը ծնվում է ներվային կենտրոններում ավտոմատիկ շարժումների համար առանց պատրաստի հարմարությունների: Բայց չափա-հաս մարդը այնքան շատ ավտոմատիկ հարմարություններ ունի, վոր նրանց մեծ մասը պետք է վոր մշակված լինեն ծանր աշխատանքի միջոցով: Յեթե մեր գործողությունները վարժություններից չկատարելագործվեն, իսկ սովորությունը չկրճատել ներվային և մկանային եներգիայի վատնումը, այն ժամանակ մարդու գրությունը չափազանց վողբալի կլինեն: Ահա թե ինչ է ասում այս առթիվ Մաուդսլին:

«Յեթե գործողությունները չհեշտանային նույն գործողության կրկնումով, հարկ լինեն նորից և նորից գիտակցությունը ուշադրությամբ զեկավարել, հավանորեն, այն ժամանակ վոչ մի պրոգրես հնարավոր չեր լինի և մեր ամբողջ կենցաղային գործունեությունը կսահմանափակվեր մեկ, յերկու գործողություններով:

Նման պայմաններում մարդը կարող էր ամբողջ գրերով հագնվել և հանվել՝ կենտրոնացնելով դրա վրա իր ամբողջ ուշադրությունն ու եներգիան, լվանալ ձեռները կամ կոճկվել՝ նրա համար ամեն մի առանձին դեպքում նույնպես դժվար կլինեք, ինչպես յերեխայի համար դժվար է լինում այդ անել առաջին անգամ: Վերջիվերջո նա կուժապառվեր մի շարք անուժ վոր-

ձերից հետո... Այն ժամանակ, յերբ յերկրորդ անգամվա ավտոմատիկ գործողութիւնները ուղեկցվում են համեմատաբար փոքր հոգնածութիւններ, այդ դեպքում մոտենալով որպանական կամ առաջին ավտոմատիկ շարժումներին կամքի գիտակցական ջանքերը արագորեն հոգնեցնում են մեզ: Մենք գիտենք թե ինչ զգացումներով են, որինակի համար, սովորում անգրագետ չափահասը տառեր ձուլել կամ թե ինչպես զգալար ե լինում քիչ զբաղեցրած մարդու համար ստորագրելու իր ազգանունը, ինչքան յերկար ե նա հարմարվում ե ինչ ջանքեր ե թափում հաճախ այն գրելու համար: Յերբեմն այդ ջանքերից նրա դեմքը ծածկվում ե քրտինքով: Պարզ բան ե, քանի վոր այդ պրոցեսները կլանում են ամբողջ նրա ուշադրութիւնը, նա չի կարող կենտրոնանալ կարգալիքի մտքի վրա: Ահա թե ինչու պետք ե զարգացնել իր մեջ վորոշ վարժութիւններ, դարձնել նրանց ավտոմատիկ: Առանց այդ անհնարին են լուրջ պարագմունքները:

դ) Թե ինչ գեր ե խաղում ժամանակի ե եներգիայի տնտեսման տեսակետից նյութի ընտրութիւնը՝ մենք արդեն այդ մասին ասացինք վերևում: Այստեղ անհրաժեշտ ե միայն մի քանի խոսքերով կրկնել արդեն ասվածը:

Անհրաժեշտ ե ձեռնարկել միայն ուժերը ներած աշխատանքի, պետք ե ձեռք առնել այնպիսի գրքեր, վորոնք գոնե քիչ թե շատ մատչելի յեն իրենց լեզվով, ձեռք չալտի առնել այն գրքերը, վորոնք պահանջում են բավական մեծ պատրաստութեան, իսկ յեթե գիրքը անհրաժեշտ ե կարգալ, այն ժամանակ առաջուց պետք ե անհրաժեշտ գիտելիքների տիրապետել:

Ձեռք առնել ուժերից վեր զարգացողութիւն պահանջող գիրք, նշանակում ե իզուր տեղը վատնել ուժերը ե սպանել ժամանակը:

Մարդկային գիտելիքների անպարփակ ամբողջ մասսայից պետք ե ընտրել միայն այն, վորը ունի առանձնակի կարևոր նշանակութիւն, վորը անհրաժեշտ ե շրջապատի իրականութիւնը հասկանալու ե այն կարողանալու վերականգնելու: Կարևոր նշանակութիւն չունեցող զանազան գիտելիքներ ձեռք բերելու համար բանվորն ու գյուղացին հնարավորութիւն չունեն ժամանակ ե եներգիա վատնելու:

Իհարկե, պետք ե ընտրել ուսումնասիրելիք հարցերի շուրջը յեղած ամենալավ գրքերը, վորոնք տվյալ հարցը ավելի լիակատար, փորը ե ուղիղ են լուսարանում: Յեւ վերջապես, պետք ե սկսել կարգալ ամենահետաքրքրող հարցից՝ կամաց-կամաց ընդլայնելով ուսումնասիրելիք շրջանը՝ ընդգրկելով սահմանակից

կարևոր շրջանները, ե այդպիսով կազմակերպելով բոլոր նոր ձեռք բերած գիտելիքները հիմնական միջուկի շուրջը:

ե) Պետք ե նույնպիս սովորել կարողանալ աշխատել վորոշ, առաջուց դժած ծրագրով: Պարագմունքներում քիչ փորձված մարդը սովորաբար շատ ե ցրվում, ձեռք ե առնում մերթ այս, մերթ այն գիրքը՝ լավ չյուրացնելով մի թեման, անցնում ե մյուսին: Պարագմունքների նման յեղանակը շատ քիչ արդյունավետ ե լինում ե շատ անտնտես: Չպետք ե այս-այն կողմը ընկնել, այլ հետապնդել վորոշ նպատակի, ըստ վորում նպատակները չալտի լինեն վոչ առաձգական ե լայն, այլ շատ կոնկրետ, վորոշակի: Յենթադրենք մեկը ցանկանում ե ուսումնասիրել կապիտալիզմը: Այդ շատ լայն նպատակ ե ե շատ անորոշ: Հասնելու համար դրան, պետք ե այդ ընդհանուր թեման բաժանել մի շարք ավելի սահմանափակ թեմաների: Նրանցից ընտրել մեկը, ասենք, ժամանակակից կապիտալիզմը: Հետո հարկավոր ե սահմանափակել ե այդ թեման: Որվնակի համար, սկսել ուսումնասիրել ժամանակակից կապիտալիզմը մի վորեւ յերկրում, յենթադրենք, Անգլիայում: Հետո, ել ավելի հեռու դնալ սահմանափակման ուղիով ե ընտրել զիցուք բանվոր դասակարգի դրութեան ուսումնասիրումը Անգլիայում ժամանակակից կապիտալիզմի պայմաններում: Միայն կոնկրետ կերպով դրված, տվյալ թեման վերջացնելով կարելի յե անցնել հետեւյալ, մոտիկ, կոնկրետ թեմային ե ելի յուրացնելով այն, անցնել առաջ: Սա ամենատնտեսիկ յեղանակն ե յուրացնելու համար բավական խորը ընդհանուր թեման:

Իհարկե, նման ծրագրի կազմել կարողանալու համար, պետք ե ունենալ արդեն վորոշ, չնայած ե ամենաընդհանրական պատկերացում ամբողջ թեմայի մասին: Ամերիկյան հայտնի ինժեներ Տեյլորը խոսելով աշխատանքի կազմարեպման մասին մատնանշում ե, վոր յուրաքանչյուր ծառայողի, յուրաքանչյուր բանվորի պիտի տալ վորոշ կոնկրետ պատվերներ: Վորքան քիչ ե զարգացած, վորքան քիչ գիտե մարդը, այնքան քիչ բարդ ե ավելի մոտիկ նպատակներ պիտի դնել նրա առաջ, գրում ե Տեյլորը: Վոչ մի ուսուցիչ չի համարձակվի տալ տարեկան յերեկան յերեկային տալ ուսումնասիրելու այս ինչ հարցը, ծանոթանալ այն ինչ գրքի հետ: Նա կտա նրան շատ ավելի հեշտ խնդիր. կարգալ այս ինչ յերեսում այս ինչ բանաստեղծութիւնը, այս ինչ պատմվածքը:

Դասագիրքը նվաճվում ե մաս-մաս: Տեյլորի այդ նկատողութիւնը միանգամայն ճիշտ ե. գրքի հետ առաջին անգամ

գործ ունեցողը պիտի իրեն առաջ դնի ամենամոտիկ, վոչ բարդ և իր ուժերը ներող հետևանքներ:

Նոր սովորողի համար ծրագիր կազմելը բավական դժվարին գործ է, վորովհետև նա պարզ չի պատկերացնում իրեն այն նյութի ծավալը, վորը պիտի ուսումնասիրեն և ընդհանուր թեմայի առանձին բաղկացուցիչ մասերը: Այդտեղ նոր սովորողին ոգնութեան պիտի դան ընդհանուր թեմային ավելի մոտ ծանոթ ընկերները կամ համապատասխան ձեռնարկներն և ոժանդակիչ գրքերը: Այդ կողմից դանազան դասնթացքների ուսանողները դանվում են ավելի բարեհաջող պայմաններում, նրանք ինչպես ասում են գյուղացիները, «ապրում են ուրիշների մոտածածով»: Աշխատանքի ծրագիրը նրանց համար կազմում են դասնթացքների ղեկավարները: Դա, ի հարկե, ավելի պարզ և սկզբում վորոշ չափով շահավետ է պարապել սկսողի համար. նա սխալ չի անում գնալու սխալ ճանապարհով: Մինչդեռ, յերբ ինքն իրեն թողնված կարգացողը վորոշ սովորութեան է ձեռք բերում իր համար ծրագիր կազմելու, նա ավելի շահավետ գրութեան մեջ կլինի, քան դասնթացք չսողը, վորովհետև կկարողանա իրեն համար, ավելի անհատականացրած ծրագիր մշակել, վորը միանգամայն կհամապատասխանի նրա ուժերի և գիտական պաշարի աստիճանին:

դ) Կանգ առնենք նույնպես և հետևյալ հարցի վրա: Ի՞նչպես կարելի չէ ավելի տնտեսաբար պարապել, մենակ թե խմբակով: Ամեն ինչ կախված է նրանից, թե ինչպես են դրված պարապմունքները խմբակում: Թե թե խմբակի անդամները բարեխրդաբար են վերաբերվում պարապմունքներին, հաճախում են ժամանակին, կատարում են իրենց վրա վերցրած բոլոր պարտականութեանները և մանավանդ յիթե խմբակում վործված ղեկավար կա,—պարապմունքները խմբակում ավելի տնտեսված կլինեն: Կոլեկտիվ աշխատանքը կարող է ժամանակ շահել: Պետք է աշխատանքի բաժանում մտցնել, աշխատանքը մաս-մասով՝ հաշվի առնելով յուրաքանչյուր անդամի ուժերը, կարծիքների մշտական փոխանակումը ոգնում է մեծամասնութեանը պարզել իր համար ամեն անհատականին, վոչ պարզը: Դիսկուսիաները հետաքրքրութեանը բարձրացնում են դեպի պարապմունքները, մաքին նոր թափ են տալիս: Բացի դրանից, կոլեկտիվ աշխատանքը շատ լարում, պարապմունքներին վորոշ կայունութեան է տալիս: Այս ամենը ստիպում է չափազանց գնահատել խմբակային աշխատանքները, բայց, իհարկե, այն պայմանով, վորի մասին ասվեց վերևում: Իսկ յիթե խմբակի անդամները ուշանում են, բաց են

թողնում, յիթե նրանք տանը տրված նյութերը չեն մշակում և սահմանափակվում են միայն խմբակում ունեցած խոսակցութեաններով, խոսակցութեաններ, վորոնց հետևը վոչ մի լուրջ, ինքնուրույն աշխատանք չկա, այն ժամանակ աղապիսի խմբակից ավելի լավ է դուրս գալ և աշխատել մենակ:

թ) Աշխատանքը խմբակի կամ առանձին անհատի կողմից տարվելու ժամանակ, նրա համար, վորպեսզի այդ աշխատանքը տարվի առանց ավելորդ ժամանակ և ենթադիա վատնելու, անհրաժեշտ է, վոր նրանց տրամադրութեան տակ լինի մի ամբողջ շարք անհրաժեշտ ձեռնարկներ և ցուցմունքներ, վորոնք ոգնեին աշխատանքը գնելու ուղիղ բեյսերի վրա: Այդպիսի ձեռնարկներ մեղանում Թուսաստանում համարյա թե բոլորովին չեն յեղել, իսկ յեղածներն էլ համարյա թե բոլորը հնացել են: Պետք է մի շարք ձեռնարկներ ստեղծել՝ ինքնակրթութեան ոժանդակելու համար: Ի հարկե, դա մի սրվա գործ չէ: Գլխավորումարը հրատարակել է մի չափազանց կարևոր ձեռնարկ նրանց համար, ովքեր պարապում են ինքնակրթութեամբ «Հանրամատչելի քաղաքական բառարան»: Բայց դա միայն առաջին քայլն է, վոր աբել է պետութեանը սովորողներին: Անհրաժեշտ է նույնպես ունենալ հանրամատչելի ենցիկլոպեդիկ բառարան, վոչ թե բազմահատոր, այլ վոչ մեծ, ինչպես Լարուսի. շատ հանրամատչելի Ֆրանսիական ենցիկլոպեդիկ բառարանն է: Անհրաժեշտ է ունենալ կարդալու համար ամենակարևոր գրքերի հանձնարարական կատալոգ, բայց ցուցմունքներով՝ թե ի՞նչ է տալիս յուրաքանչյուր գիրքը, ի՞նչ պարաստութեան պիտի ունենալ այն կարդալու և այլն:

Անհրաժեշտ է ունենալ պարապմունքների ծրագրերի հավաքածու, ուր կմտնեն պարապմունքների մի շարք ծրագրեր՝ գիտելիքների դանազան բնագավառների վերաբերյալ՝ մշակված գաղաղան պատրաստութեան ունեցող անձնավորութեանների համար: Պետք է հրատարակել մի շարք ձեռնարկներ՝ գիտելիքների կարևորագույն շրջանները ուսումնասիրելու համար, ձեռնարկներ, վոր լայն տեղ պիտի տան ինքնուրույն պարապմունքներին և մի շարք ցուցմունքներ կտան՝ թե ինչպես ինքնուրույն կերպով աշխատել այս կամ այն հարցի վրա: Պետք է ունենալ «Սորկուս-դարոցի կուրսանտի ուղեկից»-ը իր վարկացիաներով՝ «Յերիտասարդ գյուղացու ուղեկից», «Յերիտասարդ բանվորի ուղեկից», մի շարք ցուցմունքներ, ատլասներ և այլն: Այդ ձեռնարկների ներկայութեանը իրենց ինքնակրթութեան վրա աշխատողների պարապմունքները կդարձնեն ել ավելի հեշտ և արդյունավոր:

ՊԵՏԱԿԱՆ ՈՒՍՏԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԻՆՔՆԱԿՐԹՈՒԹՅԱՆԸ

1. Մեզ մնում է ստեղծել միայն մի քանի խոսք: Ի նկատի ունենալով նույն հատուկ դերը, վոր տվյալ ժամանակում Ռ. Ս. Ֆ. Ս. Հ. սահմաններում խաղում է ինքնակրթությունը, պետությունը և կուսակցությունը պիտի հատուկ ուշադրություն դարձնեն գործի այդ կողմին՝ աշխատելով այդ գործը դնել պատշաճ բարձրության վրա և տալ նրան ամեն տեսակի ոժանդակություն:

2. Այդ ոժանդակությունը պիտի արտահայտվի ինքնուրույն պարապմունքների համար ամեն տեսակի ձևերով: Նրա արակույթով: Այդ ձևերովներից մի քանիները անվանվեցին վերևում, բայց դա միայն նրանց աննշան մասն է: Կարևոր է ստեղծել ձևերովների նոր տիպեր, վորոնք հաշվի առած կլինեն Ռ. Ս. Ֆ. Ս. Հ. մեջ ինքնակրթության պայմանները: Այդ աշխատանքի համար չի կարելի խնայել վոչ ուժ և վոչ ել միջոց: Այդ խնդիրը Գլխավորությամբ պիտի դնի առաջին հերթին, այդ աշխատանքին պիտի մղվեն մեղրատիտների և կուսակցական աշխատակիցների կողմերը: Այժմ հարցը նրանում չէ, վորպեսզի համոզենք մարդկանց թե հարկավոր է սովորել, հարցը նրանումն է, վորպեսզի ծանոթացնենք նրանց այն բանի հետ, թե ինչի և ինչպես պետք է սովորել:

Գլխավորությամբ վորոշ գումարներ և ստանում իր հրատարակությունների վորոշ տեսակները եժանացնելու համար: Այդ գումարները ամենից առաջ պիտի դնան ինքնակրթության մասին հրատարակված ձևերովների և ժանապանհ գործին: Բայց վորքան եժան լինեն այդ ձևերովները, նրանք շատերին անհայտ կմնան և մատչելի չեն լինի: Այդ ձևերովների տարածման գործում պիտի ոգնություն դան գլխավորանները: Ինչքան բարձր հիմքերի վրա դրվի մեզ մոտ՝ Ռ. Ս. Ֆ. Ս. Հ. մեջ գրադարանային գործը, այնքան ավելի մատչելի կդառնան այդ ձևերովները մասսային, վորը ցանկանում է պարապել ինքնակրթությամբ: Գրադարանապետը մի շարք հնարավորություններ ունի տեղյակ պահելու կարգացողին այս կամ այն ձևերովի գոյություն մասին, բացատրելու ինչու յե նա պետք է ինչպիսի նրանից ոգտվել: Ծարժական պուճկոտները, խրճիթ—ընթերցարանները կարող են մոտեցնել այդ ձևերովները մասսային: Գործի այդ կողմի վրա պետք է պատշաճ ուշադրություն դարձնել:

3. Գլխավորությամբ ծրագրա-գրախոսական բաժնին կլից գոյություն ունի ինքնակրթության յենթաբաժին: Սակայն նրա

գոյություն մասին անգամ շատ քչերը գիտեն: Այդ յենթաբաժինը պետք է ամենալայնագույն կերպով դարգացնի իր գործը, դառնա ինքնակրթության Բյուրո, վորի աշխատանքը կերևար, բոլորին հայտնի կլինի: Բյուրոն հոգ պիտի տանի տեղեկացնելու մամուլին հրատարակությունների մասին, գրավելու այդ գործին կուսակցական և հասարակական ուշադրությունը: ինքնակրթության Բյուրոն պիտի լավ հիմքերի վրա դնի կոնսուլտացիան, վորի բաժանմունքները պիտի ցրված լինեն Ռ. Ս. Ֆ. Ս. Հ. ամբողջ տերիտորիայում: Վորտեղից վերցնել դրա համար փող: Գործ լինի, փող կգտնվի: Հարկավոր է կրճատել մի քանի բյուրոկրատիկ ապարատներ, վորոնք չափից ավելի շատացել յեն և ի հաշիվ նրանց դնել ինքնակրթության ոգնություն կենդանի գործը, վոր այժմ այնքան կարևոր նշանակություն ունի:

11

10571

